

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalous

Juridiikka

2014

Janette Hoikkala & Maiju Jalonen

AVIOEHTOSOPIMUKSET KÄYTÄNNÖSSÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Liiketalous | Juridiikka

Syksy 2014 | 59 + 6 liitettä

Markku Heikkilä

Janette Hoikkala & Maiju Jalonen

AVIOEHTOSOPIMUKSET KÄYTÄNNÖSSÄ

Opinnäytetyön tavoitteena on tarjota tietoa avioehtosopimuksen laatimista harkitseville sekä aiheesta kiinnostuneille. Työssä esitellään avioliittolain mukainen avio-oikeus ja avioehtosopimus, jolla siitä voidaan poiketa. Tavoitteena on lisäksi tutkia avioehtosopimusten yleisyyttä. Työssä hyödynnetään käytännönläheisiä esimerkkejä, joissa selvitetään erilaisten avioehtosopimustyyppien vaikutuksia avioliiton päättyessä.

Työ pohjautuu voimassa olevaan lainsäädäntöön, oikeuskäytäntöön sekä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Työn tutkimusosassa hyödynnetään Tilastokeskuksen sekä maistraatin internetsivujen tilastoja avioehtosopimuksista sekä solmittujen avioliittojen määrästä. Lisäksi tarkastellaan kahta aikaisempaa avioehtosopimuksista tehtyä tutkimusta.

Avioehtosopimukset ovat yleistyneet koko nykyisen voimassa olevan avioliittolain ajan. Lähivuosien 2008–2013 aikana rekisteröityjen avioehtosopimusten määrissä ei ole kuitenkaan tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vuonna 1998 ja 2006 julkaistujen tutkimusten mukaan molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus on ollut yleisin sopimustyyppi ja avioehtosopimus oli yleisimmin rekisteröity 30–39-vuoden iässä. Avioehtosopimuksen laatimisen taustalla ovat tutkimuksien mukaan monet tekijät, joten yhtä selkeää selitystä sille, miksi puoliset ovat päätyneet tekemään avioehtosopimuksen, ei välttämättä ole.

Suurin osa puolisoista pitäytyy edelleen avioliittolain lähtökohdassa, mutta avioehtosopimusten määrä on kuitenkin pitkällä aikavälillä kasvanut. Avioerojen yleistyminen saattaa olla osasy siihen, että avioehtosopimus on koettu tarpeelliseksi. Lisäksi nyky-yhteiskunta on muuttunut avioliittolain voimaantulovuodesta 1930 huomattavasti, joten puoliset eivät välttämättä koe kaikissa tapauksissa avioliittolain lähtökohtaa tarkoituksenmukaisena. Olisikin kiinnostavaa tietää, johtuuko solmittujen avioliittojen määrän lasku osittain pariskuntien tietoisesta valinnasta jäädä avioliittolain ulkopuolelle.

ASIASANAT:

Avioliittolaki, avio-oikeus, avioehtosopimus, ositus, erottelu

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Business | Jurisprudence

Autumn 2014 | 59 + 6 attachments

Markku Heikkilä

Janette Hoikkala & Maiju Jalonen

PRENUPTIAL AGREEMENTS IN PRACTICE

The aim of this thesis was to provide information to people who are considering drawing up a prenuptial agreement and to people who are interested in the subject. The thesis presents the marital right to property and prenuptial agreement in which spouses can agree on another solution. The goal was also to study the frequency of prenuptial agreements. The thesis provides practical examples where the impacts of different types of prenuptial agreements are clarified.

The thesis is based on current legislation, legal praxis and literature. The statistics of the registered prenuptial agreements and the quantity of marriages are studied at the empirical part of the thesis. The information is derived from the websites of Central Statistical Office of Finland and city administrative court. In addition, two previous studies of prenuptial agreements are analyzed.

Prenuptial agreements have become more common during the present Marriage Act. However, during the years 2008–2013 the quantity of registered prenuptial agreements has not changed significantly. According to the studies released in 1998 and 2006, the most common type of prenuptial agreement has been a prenuptial agreement which entirely excludes the marital right to property from both of the spouses. Prenuptial agreements have been registered mainly at the age of 30–39 years. According to the studies various factors affect the decision of drawing up a prenuptial agreement. There is not necessarily any distinct explanation why spouses have decided to draw up a prenuptial agreement.

The majority of spouses sticks to the marital right to property although the quantity of prenuptial agreements has increased in the long term. The contributory cause for why spouses have found prenuptial agreements useful might be that divorces are more common. In addition, contemporary society has changed significantly since the 1930's when the Marriage Act took effect so the spouses might not find the fundamentals of Marriage Act suitable. A further research could be conducted to find out whether the reduction in the quantity of marriages has partly resulted from couples' conscious choice affected by the Marriage Act.

KEYWORDS:

Marriage Act, prenuptial agreement, marital right to property, partition, separation of property

SISÄLTÖ

LYHENTEET	6
1 JOHDANTO	7
2 AVIOLIITTO JA AVIO-OIKEUS	9
2.1 Avioliittolain keskeisimmät periaatteet	9
2.2 Avioliiton päättymistavat	12
2.3 Omaisuu den ositus	14
2.4 Osituksen sovittelu	18
3 AVIOEHTOSOPIMUKSET	20
3.1 Muotovaatimukset pätevy yden ehtona	20
3.2 Avioehdon pätemättömyys	22
3.3 Avioehtojen erilaiset tyypit	24
3.4 Avioehdon muuttaminen ja peruuttaminen	26
3.5 Omaisuu den erottelu	27
3.6 Erottelun sovittelu	28
4 AVIOEHTOJEN VAIKUTUKSET KÄYTÄNNÖSSÄ	30
4.1 Puolittamisperiaatteen mukainen omaisuu den jaottelu	30
4.2 Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehto	32
4.3 Toispuolinen täysin poissulkeva avioehto	34
4.4 Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehto	37
4.5 Toispuolinen osittain poissulkeva avioehto	39
4.6 Yhteenveto avioehtosopimusten eduista	40
5 AVIOEHTOSOPIMUSTEN YLEISYYS	42
5.1 Koko Suomi tilastoina 2008–2013	43
5.2 Aiemmat tutkimukset avioehtosopimuksista	45
5.3 Pohdintaa tuloksista	48
6 YHTEENVETO	53
LÄHTEET	58

LIITTEET

- Liite 1. Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehto.
- Liite 2. Toispuolinen täysin poissulkeva avioehto
- Liite 3. Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehto.
- Liite 4. Toispuolinen osittain poissulkeva avioehto.
- Liite 5. Avioehtosopimus, jossa eri määräykset kuoleman ja avioeron osalta.
- Liite 6. Avioehtosopimus, jolla avio-oikeus palautetaan.

KUVIOT

Kuvio 1. Perintökaaren mukainen perimysjärjestys.	14
Kuvio 2. Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.	33
Kuvio 3. Toispuolinen täysin poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.	35
Kuvio 4. Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.	37
Kuvio 5. Toispuolinen osittain poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.	39

TAULUKOT

Taulukko 1. Ositus puolittamisperiaatteen mukaan.	31
Taulukko 2. Avioehtosopimusten määrän suhteellinen muutos vuositasolla vuodesta 2008 vuoteen 2013 (Maistraatti 2014b; Tilastokeskus 2014a).	44

LYHENTEET

AL	Avoliittolaki 13.6.1929/234
Ao-omaisuus	Avio-oikeuden alainen omaisuus
KKO	Korkein oikeus
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
PK	Perintökaari 5.2.1965/40
Vo-omaisuus	Avio-oikeudesta vapaa omaisuus

1 JOHDANTO

Häitä suunnittelevan kihlaparin mielessä on monta asiaa sormuksista juhlapaikkaan. Tuoreen avioparinkin mielessä on oletettavasti monenlaisia asioita häämatkasta yhteisen avioelämän aloittamiseen. Avioehtosopimus ei välttämättä tule edes mieleen tai saattaa vaikuttaa toissijaiselta muiden hoidettavien asioiden joukossa. Arjen alkaessa avioehtosopimuksen laatiminen voi unohtua tai asiaa siirretään myöhemmäksi. Joillekin avioehtosopimuksen laatiminen saattaa puolestaan tulla mieleen vasta siinä vaiheessa, kun välit puolison kanssa alkavat rakoilla, jolloin sopimuksen aikaansaaminen voi osoittautua vaikeaksi.

Avioliittolain mukaan puolisoilla on avio-oikeus kaikkeen toistensa omaisuuteen. Avio-oikeuden käytännön vaikutukset tulevat voimaan vasta avioliiton päättyessä toimitettavassa omaisuuden osituksessa. Avio-oikeuden nojalla kummankin puolison omaisuus lasketaan tällöin yhteen ja molemmat puolisoista saavat puolet yhteenlasketusta omaisuudesta. Tästä lähtökohdasta poikkeamisen avioliiton päättyessä mahdollistaa avioehtosopimus.

Ajatus avioehtosopimuksesta herättää ihmisissä erilaisia tunteita. Toiset saattavat pitää avioehdon laatimista järkevänä ottaen huomioon esimerkiksi tilastot avioerojen yleistymisestä. Tosiasia on, että avioliitto päättyy joka tapauksessa joko avioeron tai toisen puolison kuoleman myötä. Tämän johdosta avioehtosopimusta voidaan pitää tärkeänä asiakirjana, koska asioihin varaudutaan ennalta ja voidaan välttyä yllätyksiltä. Toisissa taas avioehtosopimus saattaa herättää pelkästään negatiivisia ennakoajatuksia. Kihlakumppanin tai puolison ehdottaessa avioehtosopimuksen laatimista voi se tuntua lähinnä epäluottamuslauseelta avioliiton kestämistä kohtaan ja aiheuttaa eripuraa puolisoitten välillä.

Opinnäytetyön tavoitteena on tarjota tietoa avioehtosopimuksista. Tehtävänä on selvittää, millaisia avioehtosopimuksia on, mitkä ovat niiden käytännön vaikutukset, ja kuinka yleisiä avioehtosopimukset ovat. Lisäksi tehtävänä on selvittää, onko puolittamisperiaatteen ja avioehtosopimuksen mukaista omaisuuden jaottelua mahdollista sovittelulla, ja mitkä ovat edellytykset sovittelulle. Pyrkimyksenä

on myös poistaa mahdollisia negatiivisia ennakkoluuloja avioehtosopimuksia kohtaan ja saada lukijat ylipäättään pohtimaan enemmän avioliiton mukanaan tuomia varallisuus oikeudellisia vaikutuksia. Tavoitteena on, että avioehtosopimuksen tekemistä harkitsevien on helppo vertailla eri sopimustyyppisiä ja valita itsellensä sopivin vaihtoehto. Vaihtoehtoisesti voi todeta avioliittolain mukaisen avio-oikeuden olevan omalla kohdalla sopiva.

Aihetta on rajattu keskittymällä avioehtosopimukseen kihlakumppanien ja avio-puolisoiden näkökulmasta. Rajaus toteutettiin, koska rekisteröityjä parisuhteita on määrällisesti vähän verrattuna solmittuihin avioliittoihin. Lisäksi rajaus tuo työhön selkeyttä. On kuitenkin huomioitava, että myös samaa sukupuolta olevilla henkilöillä on oikeus rekisteröidä oma parisuhteensa lain rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950 mukaisesti. Lain mukaan oikeusvaikutukset, jotka parisuhteen rekisteröinti tuottaa, ovat lähtökohtaisesti vastaavat kuin avioliiton solmineilla henkilöillä. Näin ollen parisuhteensa rekisteröineillä henkilöillä on mahdollisuus solmia avioehtosopimus, jonka vaikutukset ovat käytännössä samat kuin avioliiton solmineilla. Avioehtosopimusten yleisyyttä koskevassa luvussa 5 käsitellään avioehtosopimusten määrällisiä muutoksia. Kyseisessä luvussa sivutaan aiheetta myös parisuhteensa rekisteröineiden näkökulmasta. (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950, 8 §; Maistraatti 2014d.)

Aihetta lähestytään esittelemällä avioliittolain lähtökohdat erityisesti omaisuuden jaottelun suhteen, jonka jälkeen tarkastellaan avioehtosopimuksia teoriassa. Empiirisessä osassa havainnollistetaan erilaisten avioehtosopimustyyppien vaikutukset käytännössä yksinkertaisten esimerkkien avulla. Lisäksi tarkastellaan tilastojen ja tehtyjen tutkimusten perusteella avioehtosopimusten yleisyyden kehitystä. Tavoitteena on tutkia rekisteröityjen avioehtosopimusten määrää, erilaisten avioehtosopimustyyppien yleisyyttä sekä avioehtosopimuksen laatimiseen vaikuttavia tekijöitä. Työ perustuu pääasiassa voimassa olevaan lainsäädäntöön, oikeuskäytäntöön sekä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen.

2 AVIOLIITTO JA AVIO-OIKEUS

Solmiessaan avioliiton aviopuolisot hyväksyvät samalla, että avioliittolaki määrittelee heidän välisiä oikeussuhteita. Avioliittolakiin 13.6.1929/234 sisältyy useita periaatteita, jotka vaikuttavat puolisoiden väliseen varallisuus oikeudelliseen suhteeseen. Avioliittolain merkittävin lähtökohta on avio-oikeus, jonka mukaan puolisoilla on avio-oikeus kaikkeen toistensa omaisuuteen. Avio-oikeuden nojalla puolisoiden omaisuus lasketaan avioliiton päättyessä toimitettavassa osituksessa yhteen, ja molemmat puolisoista saavat puolet yhteenlasketun omaisuuden arvosta.

Avioliittolain 41 § antaa kuitenkin puolisoille mahdollisuuden sopia asiasta toisin laatimalla avioehtosopimuksen. Avioehtosopimuksen, kuten avio-oikeudenkin käytännön vaikutukset konkretisoituvat kuitenkin aina vasta avioliiton päättyttyä. Jotta voitaisiin tarkastella, miten avioehtosopimukset vaikuttavat käytännössä, on hyvä ensin ymmärtää avioliittolain lähtökohdat ja avioliiton päättymistavat teoriassa.

2.1 Avioliittolain keskeisimmät periaatteet

Avioliittolaki rakentuu tiettyjen peruseriaatteiden varaan. Yksi periaate on, että avioliittolaki ei rajoita puolisoiden yleistä sopimusvapautta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että puoliset voivat tehdä keskenään esimerkiksi velkasopimuksen. Toinen olennainen asia on puolisoiden omaisuuden erillisyyden. Omaisuus, jonka puoliso on hankkinut ennen avioliiton solmimista sekä hänen avioliiton aikana saama omaisuus kuuluu edelleen hänelle itselleen avioliiton aikana. (AL 13.6.1929/234, 33§, 34§.)

Se, kenelle omaisuuden katsotaan kuuluvan, ratkaistaan lähtökohtaisesti niin sanotun nimiperiaatteen mukaan. Tämän mukaan omaisuus kuuluu sille puolisolle, jonka nimiin kyseinen omaisuus on hankittu. Käytännössä osapuolten tulee siis pystyä todistamaan omistajuutensa. Nimiperiaatteeseen on kuitenkin olemassa myös poikkeuksia. Joissakin tapauksissa voidaan esimerkiksi katsoa,

että toisen nimissä oleva omaisuus katsotaan yhteiseksi, jos voidaan todistaa, että omaisuus oli tarkoitettu yhteiseksi. (Litmala 2002, 30.) Nimiperiaatteen johdosta olisi tärkeää muistaa huolehtia siitä, että todellinen omistajuus käy ilmi omaisuutta hankittaessa. Mikäli puoliset ostavat yhdessä esimerkiksi asunnon, tulisi kauppakirjaan merkitä molempien nimet ja omistusosuudet epäselvyyksien välttämiseksi. Irtaimen omaisuuden kohdalla voi olla toisinaan vaikeaa näyttää toteen, mikä kuuluu kenellekin. Sääntönä onkin, että omaisuus katsotaan yhteiseksi, jollei pystytä selkeästi osoittamaan kenelle se kuuluu (AL 13.6.1929/234, 89 §).

Omaisuuden erillisyyisperiaatteeseen kytkeytyy olennaisesti myös velkojen erillisuus. Tämä tarkoittaa, että molemmat puoliset vastaavat omista veloistaan. Poikkeuksena velkojen erillisyydestä on kuitenkin toisen puolison nimilleen perheen hyväksi ottama elatusvelka, josta vastaavat molemmat puoliset. On kuitenkin huomioitava, että puolisoilla voi olla myös yhteistä omaisuutta ja velkaa, joista he siis vastaavat yhdessä. (AL 13.6.1929/234, 52 §, 53 §.)

Avioliittolakiin sisältyy lisäksi määräyksiä, joita voidaan kutsua vallinnanrajoituksiksi. Yksi merkittävä vallinnanrajoitus antaa turvaa puolisoitten yhteisenä kotina käytetyn asunnon suhteen. Tämän mukaan puoliso ei voi ilman toisen puolison suostumusta esimerkiksi luovuttaa omistamiensa asunto-osakeyhtiön osakkeita, jos osakkeet koskevat yhteisenä kotina käytettyä asuntoa. Sama pätee myös esimerkiksi vuokra-asuntoon. Vallinnanrajoituksen vuoksi lupa luovutukseen tulee siis saada toiselta puolisoilta, vaikka hän ei olekaan kyseisen omaisuuden omistaja. Lakiin sisältyvät vallinnanrajoitukset koskevat lisäksi muun muassa asuntoirtaimistoa, joka on puolisoitten yhteisessä käytössä sekä toisen puolison työssä tarvittavia välineitä. (AL 13.6.1929/234, 39 §; Norri 2007, 29.)

Merkittävimpiin periaatteisiin avioliittolaissa lukeutuu puolisoitten avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Avio-oikeus vaikuttaa kaikkeen puolisoitten omistamaan omaisuuteen. Merkitystä ei ole sillä, milloin puolisoitten omaisuus on esimerkiksi saatu tai hankittu. Näin ollen vihkimisen seurauksena puolisoitten omaisuus on avio-oikeuden alaista, vaikka omaisuus olisi saatu ennen avioliiton solmimista. Avio-oikeuden ulkopuolelle jää kuitenkin omaisuus, jonka puoliset ovat esimer-

kiksi saaneet sen jälkeen, kun avioero on tullut vireille tai toinen puoliso on kuollut. (Aarnio & Kangas 2010, 82–83.)

Avio-oikeutta ei kuitenkaan ole sellaiseen omaisuuteen, joka on määrätty jäämään avio-oikeuden ulkopuolelle (AL 13.6.1929/234, 35 §). Esimerkiksi toisen puolison vanhemmat ovat voineet testamentissaan määrätä, ettei heidän lastensa puolisoilla ole avio-oikeutta heiltä saamaansa perintöön tai puoliset ovat voineet laatia avioehtosopimuksen.

Avio-oikeuden käytännön merkitys tulee ilmi vasta avioliiton päättyessä toimitettavassa osituksessa. Tällöin kummankin puolison varat ja velat luetteloidaan erikseen, jolloin selviää kummankin puolison omaisuuden säästö. Puolisoiden omaisuuksien säästöjen laskemisen jälkeen kummankin puolison säästöt lasketaan yhteen. Yhteenlaskettu säästö jaetaan kahdella, jotta saadaan selville kummankin puolison avio-osa eli summa, joka kummallekin puolisolle tulee jäädä osituksen jälkeen. Mikäli toisella puolisollla on enemmän omaisuutta kuin avio-osaksi saatu summa, tulee hänen maksaa toiselle puolisolle tasinkoa sen verran, että molempien omaisuus on avio-osan suuruinen.

Jos toisella puolisollla on enemmän velkaa kuin omaisuutta, merkitään hänen omaisuuden määräksi nolla. Tämä estää sen, ettei toinen puoliso joudu vastuuseen ylivelkaisen puolison veloista. Säännöstä huolimatta toinen puolisoista joutuu kuitenkin maksamaan ylivelkaiselle puolisolle tasinkoa. Poikkeuksena on tilanne, jossa tasinkoa saavan osapuolen omaisuus on luovutettu konkurssiin, jolloin tasingonmaksuvelvollisen ei tarvitse maksaa tasinkoa. On myös huomiotava, että avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta on huolehdittava siten, ettei se vähene toisen osapuolen vahingoksi. (AL 13.6.1929/234, 37 §, 103 §.)

Tasingonmaksuvelvollinen saa aina maksaa tasingon rahana tai päättää itse, mitä omaisuuttaan hän antaa puolisolle tasinkona. Tasinkoa saavalla puolisollla on kuitenkin oikeus vaatia ja saada itselleen esimerkiksi elinkeinonsa jatkamiseksi tarvittavia työvälineitä. Tasinkona maksettavan omaisuuden ei myöskään tulisi olla sellaista, mikä ei ole saajalleen käyttökelpoista. Esimerkkinä tästä voisi olla tasinkona annettava traktori henkilölle, jolle tällaisella ei ole minkäänlaista

käyttöä. Mikäli tasinkona luovutettavasta omaisuudesta ei päästä puolisoiden välillä yhteisymmärrykseen, voidaan päätäntävalta siirtää pesänjakajalle. (Aarnio & Kangas 2010, 203–204; Kontturi 2011, 147.)

2.2 Avioliiton päättymistavat

Yleinen avioliiton päättymistapa on avioliiton päättyminen avioeroon. Avioeroon tuomitseminen edellyttää avioerohakemuksen tekemistä. Hakemus tulee toimittaa sen paikkakunnan kärjäoikeuteen, jossa jommallakummalla puolisoista on kotipaikka. Avioeroa saa hakea yksin tai yhdessä puolison kanssa. Mikäli ainoastaan toinen puolisoista on tehnyt avioerohakemuksen, antaa kärjäoikeus sen tiedoksi toiselle puolisolle. Merkitystä ei ole kuitenkaan sillä, onko toinen puolisoista avioerosta eri mieltä. Hakemukseen ei myöskään tarvitse kirjoittaa esimerkiksi syitä sille, miksi avioeroa halutaan hakea. (Litmala 2002, 9.)

Joko hakemuksen tiedoksiannosta toiselle puolisolle tai molempien yhdessä tekemän avioerohakemuksen jättämisestä kärjäoikeuteen alkaa kuuden kuukauden harkinta-aika. Kun harkinta-aika on kulunut, puolison tai puolisoiden tulee kuuden kuukauden kuluessa toimittaa kärjäoikeuteen uusittu avioerohakemus tai avioerohakemus raukeaa. Uusitun avioerohakemuksen voi toimittaa kärjäoikeuteen myös se puolisoista, joka ei alun perin tehnyt hakemusta. Ilman harkinta-aikaa avioeroon voidaan tuomita, jos puoliset ovat asuneet yhtäjaksoisesti vähintään kaksi vuotta eri osoitteissa. (Väestöliitto 2014.)

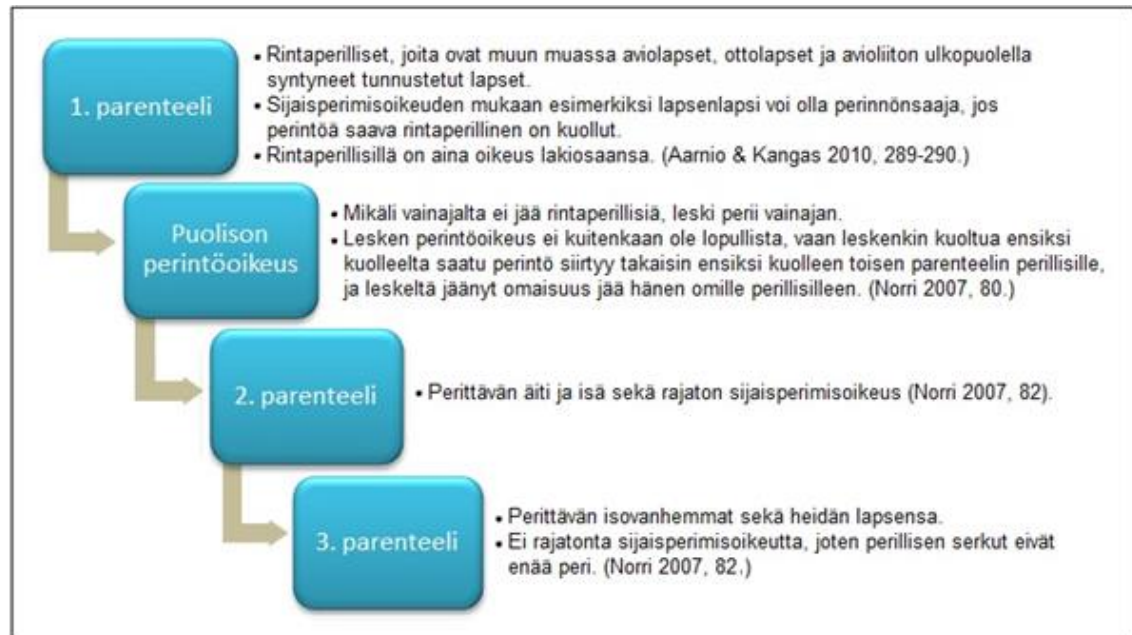
Toinen avioliiton päättymistapa on avioliiton päättyminen toisen kuolemaan. Kun avioliitto päättyy toisen puolison kuolemaan, toimitetaan ensin perunkirjoitus. Perunkirjoitus on toimitettava kolmen kuukauden sisällä henkilön kuolemastta. Perunkirjoituksesta laaditaan perukirja, joka sisältää tiedot osakasluettelosta sekä vainajan omaisuusluettelon. Mikäli vainaja on kuollessaan ollut avioliitossa, merkitään perukirjaan lisäksi myös lesken omaisuus. Tämä tehdään huolimatta siitä, oliko puolisoilla avio-oikeus toistensa omaisuuteen vai ei. Jos puolisoilla on ollut esimerkiksi avioehtosopimus, tulee siitä kuitenkin liittää perukirjaan kopio. (PK 5.2.1965/40 luku 20, 4 §, 5 §; Aarnio & Kangas 2010, 311.)

Perunkirjoituksen jälkeen on mahdollista toimittaa omaisuuden jaottelu, jossa puretaan lesken ja kuolleen puolison välinen aviovarallisuussuhde. Tämä tapahtuu samalla tavalla kuin avioerotilanteessa, mutta osapuolina ovat leski ja kuolleen puolison perilliset tai muut oikeudenomistajat. Perinnönjako voidaan tehdä tämän jälkeen kuolleen puolison omaisuudesta. (OP-Pohjola-ryhmä 2014, 7, 9.)

Leskellä ei ole velvollisuutta maksaa tasinkoa kuolleen puolison perillisille. Lesken asemaa suojataan myös monella muulla tavalla. Yksi näistä on lesken oikeus hallita kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana. Leski on kuitenkin velvollinen huolehtimaan jäämistöstä, eikä hän saa esimerkiksi tuhlaata omaisuutta siten, että se vähenee selkeästi ensiksi kuolleen perillisten haitaksi. Jos kuitenkin joku rintaperillisistä tai yleistestamentinsaajista vaatii perinnönjakoa, voidaan se suorittaa ilman, että leski voisi sitä estää. (Mikkola 2010, 23, 35.)

Lesken vähimmäissuojan nojalla leskellä on kuitenkin oikeus pitää hallinnassaan yhteisenä kotina käytettyä asuntoa, vaikka esimerkiksi rintaperillinen vaatisi perinnönjakoa. Tämän edellytyksenä on, ettei leskellä ole itsellään omistuksessa asuntoa, joka soveltuisi käytettäväksi kotina. Leskellä on myös oikeus hallita jakamattomana tavanomaista asuntoirtoaimistoa. Se, ovatko puoliset laatineet avioehdon, ei vaikuta edellä mainittuihin lesken asemaa suojaaviin asioihin, koska avioehtosopimuksen vaikutukset koskevat vain puolisojen omaisuuden jaottelua eivätkä perinnönjakoa. (Mikkola 2010, 35, 134.)

Perinnönjakoa säätelee perintökaari, jossa säädetään parenteeteihin perustuvasta perimysjärjestyksestä. Parenteelijärjestys perustuu kolmeen eri luokkaan, jotka osoittavat, kenelle vainajan sukulaisista perintö kuuluu. Lesken perimysoikeus lomittuu luokkien väliin tapauksissa, joissa vainaja on ollut kuollessaan avioliitossa. (Norri 2007, 71; Aarnio & Kangas 2010, 289.)

Kuvio 1. Perintökaaren mukainen perimysjärjestys.

Kuviosta 1 ilmenee parenteelijärjestys sekä järjestykseen liittyviä muita oleellisia näkökohtia. Näitä käsitellään tarkemmin käytännön esimerkkien avulla luvussa 4. Parenteelit sulkevat toisensa pois, joten jos esimerkiksi ensimmäiseen parenteeliin kuuluvia rintaperillisiä on elossa, eivät muihin parenteeliin kuuluvat henkilöt voi saada perintöä. Mikäli parenteeliin kuuluvia henkilöitä ei ole enää elossa, eikä testamenttia ole tehty, valtio saa perinnön. Valtio voi kuitenkin luovuttaa omaisuuden eteenpäin esimerkiksi vainajan viimeiselle asuinpaikkakunnalle tai vainajan läheiselle, mikäli voidaan olettaa, että tämä olisi ollut vainajan toivomus. (PK 5.2.1965/40, 5:2 §; Norri 2007, 71, 89.)

2.3 Omaisuuden ositus

Omaisuuden ositus on toimitus, jossa aviopuolisoiden välinen aviovarallisuussuhde puretaan avioliiton päätyttyä. Käytännössä siis puolisojen omaisuudet jaetaan puolisojen kesken avio-oikeuden nojalla. Osituksen menettelytapoja säätelee avioliittolaki. Osituksen toimittamistapaan liittyviin asioihin voidaan puolestaan soveltaa perintökaarta. (Aarnio & Kangas 2010, 163.)

Ositusta ei voida toimittaa ennen kuin on olemassa ositusperuste. Ositusperusteen syntymisajankohta on tärkeä, sillä se osoittaa omaisuuden, joka otetaan huomioon osituksessa. Esimerkiksi ositusperusteen syntymisajankohdan jälkeen saatu perintö ei enää kuulu ositettavan omaisuuden piiriin. (Gottberg 2013, 28.) Yleisiä ositusperusteita ovat avioliiton päättyminen toisen puolison kuolemaan tai avioeron vireille tulo. Harvinaisempi peruste ositukselle on olemassa myös silloin, kun puolisoihin sovelletaan Suomen lakia, ja heidät on toisessa valtiossa tuomittu asumuseroon. Mikäli avioliitto päättyy toisen puolison kuolemaan, kyseeseen tulee jäämistöositus. Tällaisessa osapuolina ovat leski ja kuolleen puolison perilliset tai muut oikeudenomistajat, kuten testamentinsaaajat. Avioeroon päättyvän avioliiton seurauksena voidaan toimittaa avioeroositus, joka toimitetaan puolisojen välillä. (Litmala 2002, 21; Aarnio & Kangas 2010, 164.)

Jokaisella osituksen osapuolella on itsenäinen oikeus vaatia ositusta. Ositusvaateen esittämiselle ei ole määrätty laissa tiettyä määräaika ja mahdollisuudesta vaatia ositusta voi myös luopua. Vaikka vaatimukselle ei ole laissa asetettu määräaika, voidaan ositusvaade kuitenkin joissakin tapauksissa katsoa vanhentuneeksi. Ositusvaade voi vanhentua, mikäli esimerkiksi kumpikaan puolisoista ei ole vaatinut ositusta pitkänkään ajan kuluttua ja voidaan olettaa, että osapuolien välille ei ole jäänyt epäselvyyksiä omaisuuden jakoon liittyen. Toisaalta vuosien passiivisuuskään ei välttämättä tarkoita ositusvaateen vanhentumista. Mikäli puolisoilla on edelleen yhteistä omaisuutta, voidaan katsoa, että ositusta on vain siirretty tulevaisuuteen. (Aarnio & Kangas 2010, 164.) Vaikka ositus ei ole pakollinen toimitus, tulee kuitenkin muistaa, että se on edellytys esimerkiksi perinnönjaolle (Kontturi 2012).

Sopimus- ja toimitusositus

Ositus on mahdollista toimittaa joko sopimusosituksena tai toimitusosituksena. Mikäli puoliso tai puoliso ja toisen puolison perilliset pystyvät sopimaan toistensa kanssa varallisuuden jaosta, on kyseessä sopimusositus. Sopimusositus on näin ollen mahdollinen myös kuolemantapauksen johdosta tehtävässä jäämistöosituksessa. Sopimusosituksesta on laadittava päivätty osituskirja, jonka osa-

puolet allekirjoittavat. Asiakirjan tulee olla myös kahden esteettömän henkilön allekirjoituksillaan oikeaksi todistama. Vaikka ositus toimitettaisiin sopimusosituksena, voi asiakirjan laatimisessa käyttää esimerkiksi asianajajan apua. (Oikeusministeriö 2014.)

Jos sopimusositukselle ei ole edellytyksiä esimerkiksi puolisojen erimielisyyksien vuoksi, toisen puolison tai kuolleen puolison perillisen tulee vaatia tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä. Tällöin tehdään toimitusositus, jossa pesänjakaja ohjaa ositusta pyrkien aikaansaamaan sovinnollisen ratkaisun osapuolien välillä. Jos ratkaisua ei synny, pesänjakajalla on oikeus päättää osituksen sisällöstä. Toimitusosituksesta tehdään osituskirja, jonka pesänjakaja allekirjoittaa. Osapuolet voivat allekirjoituksillaan osoittaa hyväksyvänsä osituksen sisällön. Ositus tulee lainvoimaiseksi heti, jos he samalla ilmoittavat pidättäytyvänsä moittimasta ositusta. (Litmala 2002, 25–27, 30.)

Verrattuna esimerkiksi avioehtosopimukseen osituskirjan rekisteröinti maistraatissa ei ole edellytys sen pätevyydelle. Osituskirjan voi kuitenkin rekisteröidä maistraatissa, mikäli toinen puoliso haluaa turvaa toisen puolison velkojia vastaan. (Maistraatti 2014c.)

Osituksen riitauttamiskeinot

Osituksen riitauttamiskeinoin voidaan soveltaa perintökaarta 5.2.1965/40. Yksi osituksen riitauttamiskeino on osituksen moittiminen, jonka tulee tapahtua vastaavanlaisessa järjestyksessä kuin perinnönjako. Toimitettu ositus voi myös olla niin puutteellinen, että ositusta ei voida katsoa tulleen lainkaan toimitetuksi ja ositus on silloin mitätön. Tällöin moitteen kohde puuttuu, koska varsinaista lainmukaista ositusta ei ole suoritettu. Kuka tahansa osituksen osapuolista voi siten vaatia uutta ositusta, mitättömän osituksen sitä estämättä. (Mikkola 2010, 26.)

Osituksen mitättömyyteen on joitakin syitä. Jos esimerkiksi toinen puolisoista ei ole ollut paikalla ositustoimituksessa, koska hän on jäänyt todistettavasti kutsumatta ositukseen, ositus on mitätön. Tilanteessa, jossa toinen puolisoista on kutsusta huolimatta jättäytynyt pois ositustoimituksesta ilman laillista syytä, kat-

sotaan hänen hyväksyneen osituksen toimittamisen ilman hänen läsnäoloaan. Mitättömyyden aiheuttaa myös se, että pesänjakaja laiminlyö velvollisuutensa järjestää osituskokous toimitusosituksessa. Väärennetty osituskirja tai toisen puolison oikeustoimikyvyttömyys ovat myös perusteita mitättömyydelle. Oikeustoimikyvytön tarvitsee ositukseen edunvalvojan, joka ajaa hänen asiaansa. (PK 5.2.1965/40 luku 23, 3 §, 7 §, 8 §; Aarnio & Kangas 2010, 224–225.)

Sopimusosituksen sisältöä ei voi moittia, mutta osituskirjan muotovirhettä voi moittia kuuden kuukauden moiteajassa. Mikäli muotovirheeseen, kuten allekirjoituksen puuttumiseen, ei vedota moiteajan sisällä, tulee ositus lopulliseksi eli lainvoimaiseksi. Toinen mahdollinen sopimusosituksen moite voi koskea tilannetta, jossa esimerkiksi toinen osapuoli on pakottamalla saatu allekirjoittamaan asiakirja, ja hän pystyy tämän todistamaan. (Litmala 2002, 28.) Tällöin sopimusosituksen moitekanne tulee nostaa kohtuullisessa ajassa (Mikkola 2010, 26).

Myös toimitusosituksen voi riitauttaa moittimalla sitä. Jos osapuolet eivät hyväksy osituksen sisältöä tai muotoa, he voivat nostaa moitekanteen kärjäoikeuteen kuuden kuukauden kuluessa allekirjoituksesta. Moite voi koskea ainoastaan pesänjakajan määräyksiä jättäen näin ulkopuolelle osapuolien keskenään sopimat seikat. Jos osituskirjassa ei ole hyväksynnän osoittavia allekirjoituksia, eikä moitekannetta ole nostettu määräajassa, osapuolet voivat pyytää lainvoimaisuustodistuksen kärjäoikeudesta. (Rosti & Litmala 2006, 8–9.)

Mikäli joku osapuolista päätyy nostamaan moitekanteen kärjäoikeuteen, siirtyy virheen tutkiminen tuomioistuimen tehtäväksi. Tämän jälkeen tuomioistuin antaa ratkaisunsa. Tuomio voi olla kanteen hyväksyminen kokonaan tai osittain tai kanteen hylkääminen. Tuomioon on mahdollista hakea muutosta valittamalla hovioikeuteen, jonka päätökseen puolestaan voi hakea valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Asian käsittely ei aina pääty tuomioistuimen pääkäsittelyyn, vaan asia voi ratketa esimerkiksi osapuolien aikaansaamaan sovintoon, jonka tuomioistuin voi myös vahvistaa. Mahdollisia muita asian ratkaisutapoja ovat muun muassa asian raukeaminen esimerkiksi kanteen peruuttamisella, toisen

osapuolen passiivisuuden johdosta annetulla yksipuolisella tuomiolla ja kanteen tutkimatta jättämisellä. (Rosti & Litmala 2006, 62, 64.)

Ositukset ovat toimituksina yleisiä, mutta yleisyydestä huolimatta ositusten riitauttaminen moitekanteen nostamisella käräjäoikeuteen on kuitenkin melko harvinaista. Osituksista valtaosa tehdään sopimusosituksina niin, että puoliset pystyvät keskenään tai esimerkiksi lakimiehien avustuksella sopimaan omaisuutensa osituksesta. Toimitusosituksissakin pesänjakajan tekemään ratkaisuun omaisuuden osituksesta tyydytään useimmissa tapauksissa. (Rosti & Litmala 2006, 43–44.)

2.4 Osituksen sovittelu

Ositusta koskevat määräykset eivät ole ehdottomia, vaan joissakin tapauksissa ositusta voi sovittella. Sovittelua koskeva avioliittolain 103 b § on tullut voimaan 1. tammikuuta 1988. Edellytykset sovittelulle ovat, että osituksen myötä päädyttäisiin kohtuuttomaan lopputulokseen tai toinen puoliso tai hänen perillisensä saisivat perusteetonta taloudellista hyötyä. Sovittelun mahdollisuuteen vaikuttavat esimerkiksi avioliiton kestoaika, puolisoitten menettely yhteistalouden eduksi sekä yhteisen varallisuuden lisäämiseksi ja ylläpitämiseksi. (AL 13.6.1929/234, 103 b §.)

Mikäli lain edellytykset sovittelulle täyttyvät, osituksen sovittelu on mahdollista toteuttaa eri tavoin. Ositusta voidaan sovittella esimerkiksi rajoittamalla tasinko-oikeutta, jolloin tasinkoon oikeutettu ei saakaan tasinkoa lainkaan tai saa vain osan siitä. Toinen vaihtoehto on, että avio-oikeuden alaista omaisuutta käsitelläänkin osituksessa kokonaan tai osittain omaisuutena, johon avio-oikeutta ei ole. Kolmas vaihtoehto on päinvastainen, jolloin avio-oikeudesta vapaata omaisuutta käsitellään kokonaan tai osittain omaisuutena, johon on avio-oikeus. (Aarnio & Kangas 2010, 218–220.)

Osituksen sovittelu voi tulla kyseeseen sekä sopimus- että toimitusosituksessa. Sopimusosituksessa sovittelua voidaan vaatia osituksessa tai osituksen jälkeen samassa ajassa ja samalla tavalla kuin osituksen moitteesta on määrätty. On

siis huomioitava, että osituksen jälkeisestä sovitteluvaatimuksesta on nostettava kanne käräjäoikeuteen kohtuullisessa ajassa. Toimitusosituksessa osapuolen tulee esittää vaatimus sovittelusta pesänjakajalle, jonka toimivaltaan kuuluu päättää mahdollisesta sovittelusta. Mikäli toinen tai kumpikin osapuoli on tyytymätön pesänjakajan sovittelupäätökseen, päätöstä voi moittia normaalilla osituksen moitekanteella kuuden kuukauden määräajassa. (Aarnio & Kangas 2010, 221–222.)

3 AVIOEHTOSOPIMUKSET

Osapuolet voivat tehdä avioehtosopimuksen itsenäisesti käyttäen apunaan kirjoista ja internetistä saatavilla olevia mallipohjia. Toisaalta voi kuitenkin olla hyvä kääntyä asiantuntijan, kuten asianajajan tai pankin, puoleen. Näin voidaan varmistua siitä, että asiakirja täyttää kaikki muotovaatimukset sekä asianomaisten toiveet asiakirjan sisällöstä. (Maistraatti 2014b.)

3.1 Muotovaatimukset pätevyyden ehtona

Avioehtosopimuksen voivat laatia oikeustoimikelpoiset avioliittoon aikovat kihlakumppanit tai jo avioliiton solmineet avioliiton aikana. Henkilön oikeustoimikelpoisuudella tarkoitetaan lähtökohtaisesti täysi-ikäisen eli yli 18-vuotiaan henkilön valtaa määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tekemällä oikeustoimia. Alaikäisen tai esimerkiksi edunvalvottavaksi julistetun tulee hankkia edunvalvojan kirjallinen hyväksyntä avioehdon laatimiseen. (AL 13.6.1929/234, 41 §, 42 §.)

Avioehtosopimukselle on säädetty laissa tarkat muotovaatimukset, jotta asiakirja olisi pätevä. Asiakirjan laatimisessa kannattaa olla huolellinen, sillä maistraatti ei avioehtosopimuksen rekisteröinnin yhteydessä tarkasta sen pätevyyttä (Aarnio & Kangas 2010, 100). Asiakirjan pätevyyden edellytykset ovat:

1. Avioehtosopimus tulee tehdä kirjallisesti.
2. Sopimuksen tulee olla päivätty ja allekirjoitettu.
3. Avioehtosopimuksen todistaa oikeaksi kaksi esteetöntä henkilöä allekirjoituksillaan. Esteettömällä henkilöllä tarkoitetaan 15 vuotta täyttäneitä henkilöä, joka ei ole lähisukulainen, kihlattu, entinen tai nykyinen puoliso tai asianosaisen ottovanhempi tai -lapsi.
4. Vajaavaltainen eli esimerkiksi alaikäinen tarvitsee kirjallisen suostumuksen edunvalvojaltaan ja suostumuksen tulee todistaa kaksi esteetöntä todistajaa allekirjoituksillaan.

5. Avioehtosopimus tulee rekisteröidä maistraatissa. (AL 13.6.1929/234; Norri 2007, 39.)

Avioehtosopimusta tehdessä kihlakumppaneilla tai aviopuolisoilla ei ole tiedonantovelvollisuutta sopimuksen oikeusvaikutuksista toisilleen (Aarnio & Kangas 2010, 97). Tämä on toisaalta erikoinen seikka, koska monissa laeissa tiedonantovelvollisuus korostuu sopimuksen pätevyyttä tarkasteltaessa. Esimerkiksi kauppalain mukaan myyjällä on velvollisuus antaa tarpeelliset tiedot tuotteesta, jotta ostaja voi tehdä ostopäätöksen. Mikäli ostaja ei ole saanut kaikkia oleellisia tietoja, hän voi vedota tiedonantovelvollisuuden laiminlyöntiin ja asialla voi olla vaikutuksia kaupan pätevyyteen. (Kauppalaki 27.3.1987/355, 18 §, 30 §.) On suositeltavaa, että kihlakumppanit tai aviopuolisot keskustelevat avioehtosopimukseen liittyvistä asioista, jotta molemmat tietävät, mitä oikeusvaikutuksia avioehto tuo mukanaan.

Oikeuskäytännön perusteella osapuolien ei tarvitse olla samaan aikaan läsnä avioehtosopimusta laadittaessa tai allekirjoitettaessa. Myöskään todistajien ei tarvitse olla läsnä sopimusta laadittaessa tai allekirjoitettaessa. Todistajien tehtävänä on todistaa osapuolten allekirjoitusten oikeellisuus, eikä heidän tarvitse tietää sopimuksen sisällöstä tai edes, että kyseessä on avioehtosopimus. (KKO:1956-I-4, KKO:1956-II-62; Aarnio & Kangas 2010, 100–101.)

Avioehtosopimus astuu voimaan, kun se on jätetty maistraattiin rekisteröitäväksi. Maistraattiin tulee toimittaa avioehtosopimuksen rekisteröintihakemus, varsinainen avioehtosopimus ja kopio siitä sekä muut mahdolliset liitteet. (Maistraatti 2014c.) Osapuolet voivat toimittaa asiakirjat maistraattiin yhdessä tai toinen heistä voi tehdä sen yksin. On myös mahdollista toimittaa asiakirjat postitse tai lähetin välityksellä. (Norri 2007, 49.)

Kihlakumppanit voivat laatia avioehtosopimuksen ennen vihkimistä, mutta sen voi rekisteröidä vasta vihkimisen jälkeen. Kihlakumppanien laatima avioehtosopimus astuu voimaan vihkimisestä lähtien, mikäli sopimus toimitetaan maistraattiin kuukauden kuluessa vihkimisestä. Jos sopimus toimitetaan maistraattiin myöhemmin, tulee se voimaan päivänä, jolloin se on jätetty maistraattiin.

Aviopuolisoiden tekemä sopimus tulee voimaan, kun se rekisteröidään maistraattiin. On kuitenkin huomioitava, että avioehtosopimusta ei voida pätevästi saattaa voimaan enää siinä vaiheessa, kun se jätetään maistraattiin avioliiton jo purkaututtua tai avioeron vireillä ollessa. (AL 13.6.1929/234, 43 §, 44 §; Norri 2007, 49; Maistraatti 2014b.)

3.2 Avioehdon pätemättömyys

Vaikka osapuolet ovat tehneet avioehtosopimuksen ja rekisteröineet sen maistraattiin, se saattaa kuitenkin avioliiton päättyessä osoittautua pätemättömäksi. Tämä voi tulla osapuolille todellisena yllätyksenä, sillä he ovat voineet luulla maistraatin tutkineen sopimuksen pätevyyden rekisteröinnin yhteydessä. Sopimuksen pätemättömyys voi johtua esimerkiksi muoto-, sisältö- tai tahdonilmaisuvirheestä. (Litmala 1998, 63, 66, 70; Svahn 2012a.)

Koska avioehtosopimukselle on laadittu tarkat muotovaatimukset, sopimuksen virheellisyys voi johtaa sopimuksen pätemättömyyteen. Avioehtosopimusta ei voi tehdä suullisesti, koska sen tulee olla kirjallinen, päivätty ja allekirjoitettu. Sopimuksen todistajia tulee olla kaksi, eivätkä he voi olla esteellisiä. (Litmala 1998, 70–71.) Esimerkiksi toisen puolison äidin allekirjoituksellaan todistamaa sopimusta ei voida pitää pätevänä, sillä hän on lähisukulaisena esteellinen todistajaksi.

Jotta muotovaatimukset täyttyisivät, avioehto tulee rekisteröidä maistraatissa. Litmalan (1998, 71–72) mukaan pelkkä sopimuksen laatiminen allekirjoitukseksi ja todistajineen ei riitä, jos sopimus jää esimerkiksi yöpöydän laatikkoon. Tällaisessa tapauksessa sopimus saatetaan kuitenkin huomioida osituksessa, mikäli kumpikin osapuoli antaa tähän suostumuksensa (Svahn 2012c). Sopimuksen rekisteröinnillä ei ole aikarajaa, vaan sopimuksen laatimisen ja sen rekisteröinnin välillä voi olla useita vuosia. Avioliiton päätyttyä tai eron tultua vireille ei sopimusta kuitenkaan voi enää pätevästi rekisteröidä. (Litmala 1998, 71–72.)

Avioehdon pätevyyteen voi vaikuttaa myös esimerkiksi toisen tai molempien osapuolten alaikäisyys sopimusta tehdessä. Pätevän tahdonilmaisun toteutuminen alaikäisen kohdalla edellyttää muiden muotovaatimusten lisäksi edunvalvojan kirjallista suostumusta, jonka tulee olla kahden esteettömän todistajan allekirjoittama (Norri 2007, 39).

Koska avioehtosopimus on esimerkki yhdestä sopimustyyppistä, voidaan avioehtosopimuksien pätevyyttä tarkastella myös oikeustoimilain (Laki varallisuusoidellisista oikeustoimista 13.6.1929/228) nojalla. Kyseinen laki säätelee sopimuksiin liittyviä yleisiä näkökohtia. Lakiin sisältyy sopimusten pätemättömyysperusteet, joita voidaan soveltaa myös avioehtosopimukseen. Perusteita pätemättömyydelle ovat muun muassa uhkailu, petollinen viettely, kunnianvastainen ja arvoton menettely sekä toisen ymmärtämättömyyden tai riippuvaisuuden hyväksikäyttäminen (OikTL 13.6.1929/228, luku 3).

Uhkailu voi aiheuttaa avioehtosopimuksen pätemättömyyden, mikäli puoliso esimerkiksi avioerolla uhkaamalla saa toisen allekirjoittamaan sopimuksen. Petollisen viettelyn tunnusmerkit täyttyvät, kun toinen puoliso vilpillisessä mielessä käyttää hyväkseen esimerkiksi toisen tietämättömyyttä avioehtosopimuksen seuraamuksista. Vilpillisellä mielellä tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää toisen puolison virheellisestä käsityksestä. Kunnianvastainen ja arvoton menettely on kyseessä, kun puoliso käyttää hyväkseen esimerkiksi toisen osapuolen sairautta sopimuksen aikaansaamiseksi. Sopimus voidaan katsoa pätemättömäksi myös, mikäli puoliso on saanut sopimuksen aikaan esimerkiksi toisen ymmärtämättömyyttä hyväksikäyttämällä. (Svahn 2012b.)

Jotta puolisoiden tahto toteutuu, tulisi avioehtosopimuksen sisällöllisiin seikkoihin kiinnittää erityistä huomiota. Jos puoliset ovat sisällyttäneet avioehtosopimukseen ehtoja, tulee huomioida, että ehdot eivät saa olla lainvastaisia tai hyvän tavan vastaisia. Sopimukseen saattaa lisäksi tulla sisällöllisiä virheitä, mikäli avioehtosopimus on laadittu ilman asiantuntijan apua. Jos sopimus laaditaan itse, saattaa esimerkiksi väärän käsitteen käyttö muuttaa sopimuksen alkuperäistä tarkoitusta. Sopimuksen sisällöllisen ilmaisun tulisikin olla selkeä, jotta

epäselvyyksiltä ja tulkinnanvaraisuuksilta välttyttäisiin. (Korpi 2011, 22; Svahn 2012d.)

Pätemättömyys ei ole itsessään vaikuttavaa, vaan edellyttää toimintaa pätemättömyyden voimaansaattamiseksi. Käytännössä toisen puolison tai kolmannen osapuolen, johon sopimus vaikuttaa, on vedottava virheeseen tai hyväksyttävä se. Jos virheeseen ei vedota, pätemättömyys korjaantuu ja tarkoitetut oikeusvaikutukset käyvät toteen. Jos taas virheeseen vedotaan, voi pienikin muotovirhe aiheuttaa koko sopimuksen pätemättömyyden, jolloin omaisuus jaetaan avio-liittolain mukaisesti osituksessa. Virheeseen vetoaminen on mahdollista vasta avioeron vireille tulon tai toisen puolison kuoleman jälkeen. Se, katsotaanko sopimus pätemättömäksi vai ei, ratkaistaan vasta osituksessa tai erottelussa. (Litmala 1998, 72–73; Svahn 2013.)

3.3 Avioehtojen erilaiset tyypit

Avioehtosopimus ei ole sisällöltään aina samanlainen, vaan se jättää osapuolille mahdollisuuden valita sopimustyypeistä itselleen sopivimman vaihtoehdon. Monelle saattaakin tulla yllätyksenä, että avioehtosopimus on mahdollista yksilöidä puolisoitten tilanteeseen sopivaksi. Vaihtoehtojen lähtökohtina on, rajataanko avio-oikeuden ulkopuolelle molempien omaisuutta vai ainoastaan toisen ja toisalta, koskeeko rajaus osapuolten kaikkea omaisuutta vai omaisuutta osittain. Avioehtosopimukset voivat olla yksinkertaisimmillaan yhtä lyhyitä ja pelkistettyjä kuin liitteissä olevissa malleissa. Sopimustyyppien monimuotoisuutta on tutkittu käytännön esimerkkien avulla tarkemmin luvussa 4.

Yleisimmäksi valinnaksi eri sopimustyypeistä on osoittautunut molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus (liite 1). Kyseisessä sopimustyyppissä poistetaan kummankin puolison avio-oikeus kaikkeen toisen omaisuuteen. Näin ollen kumpikin puolisoista saa pitää oman omaisuutensa avioliiton päättyessä. Täysin poissulkeva avioehto voi olla myös toispuolinen (liite 2), jolloin vain toinen puolisoista luopuu avio-oikeudestaan. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa puoliso A saa oman omaisuutensa lisäksi avio-oikeuden nojalla puolet puolison B

omaisuudesta. Puolisolle B jää tällöin puolet omasta omaisuudestaan. (Avomaa 2008, 57–58; Oikeusministeriö 2014.)

Avioehtosopimus voi koskea myös vain tiettyä, nimettyä omaisuutta, ja sen osittaisuus voi ilmetä monella tavalla. Omaisuustyypin perusteella avio-oikeuden ulkopuolelle voidaan jättää esimerkiksi jokin tietty kiinteä omaisuus. Saantotavan mukaisesti avioehtosopimus voi koskea esimerkiksi saatua perintöä, kun taas esinekohtaisuuden perusteella sopimus voi koskea esimerkiksi sukukiinteistöä, joka halutaan jättää avio-oikeuden ulkopuolelle. Aikaperusteisella avioehtosopimuksella voidaan poistaa avio-oikeus esimerkiksi ennen avioliittoa hankitusta omaisuudesta. (Rosti & Litmala 2006, 30–31.)

Molemminpuolisessa osittain poissulkevassa avioehdossa (liite 3) puoliset voivat sopia, ettei heillä ole avio-oikeutta johonkin tiettyyn toiselle puolisolle kuuluvaan omaisuuteen, kuten saatuun perintöön (Oikeusministeriö 2014). Osittain poissulkeva avioehto voidaan sopia myös toispuolisesti (liite 4). Tällöin voidaan sopia, että toisella puolisollla ei ole avio-oikeutta esimerkiksi toisen puolison yritysvarallisuuteen. (Rosti & Litmala 2006, 29.)

On huomioitava, että mikäli avio-oikeus halutaan rajata pois myös esimerkiksi tietyn avio-oikeuden ulkopuolelle rajatun omaisuuden tuotosta, se tulee muistaa mainita avioehtosopimuksessa erikseen. Jos omaisuuden tuotosta ei ole avioehtosopimuksessa mainintaa, on lähtökohtana, että tuotto kuuluu avio-oikeuden piiriin. Mikäli puoliset ovat kuitenkin avioehtosopimuksella rajanneet kaiken omaisuutensa jäävän avio-oikeuden ulkopuolelle, on oletuksena, että omaisuuden tuottokaan ei kuulu avio-oikeuden piiriin. Tästä oletuksesta huolimatta myös molemminpuolisesti täysin poissulkevissa avioehtosopimuksissa voi olla hyvä selvyiden vuoksi mainita tuotosta. Lisäksi olettamuksena on, että avio-oikeuden ulkopuolelle rajatun omaisuuden tilalle tullut omaisuus ei myöskään kuulu avio-oikeuden piiriin. Tätä kutsutaan surrogaattiperiaatteeksi. (Rosti & Litmala 2006, 39; Kontturi 2011, 137; Kolehmainen & Rabinä 2012, 13.)

Avioehtosopimukset laaditaan lähtökohtaisesti koskemaan avioliiton päättymistä sekä avioeroon että toisen kuolemaan. Asiakirjassa voidaan kuitenkin sopia,

että avio-oikeuden rajoitukset koskevat vain avioeroa ja toisen puolison kuollessa avio-oikeus on voimassa normaalisti lain mukaan (KKO 200/100; Norri 2007, 47; liite 5). On kuitenkin huomioitava, että avioehtosopimuksen vaikutukset ulottuvat ainoastaan puolisojen omaisuuden erotteluun ja ositukseen, eikä perinnönjakoon (Mikkola 2010, 134).

3.4 Avioehdon muuttaminen ja peruuttaminen

Avioehtosopimuksen laatiminen ja rekisteröinti maistraattiin eivät ole lopullisia toimenpiteitä, vaan avioehtosopimusta on mahdollista muuttaa. Tällöin osapuolten tulee tehdä kokonaan uusi avioehtosopimus. Sopimuksen muuttaminen voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun alkuperäisessä sopimuksessa ei ole osattu ennakoida avioehtosopimuksen laatimishetken jälkeen tapahtuneita muutoksia varallisuudessa. Jos puoliset tekevät esimerkiksi nuorella iällä avioehtosopimuksen, jonka mukaan kummallakaan ei ole avio-oikeutta omaisuuteen, jonka he omistivat ennen avioliittoa, voi heidän varallisuutensa olla tässä vaiheessa vielä vähäistä. Myöhemmin voi kuitenkin syntyä tilanne, jossa sopimusta halutaankin muuttaa, jotta sopimuksessa voitaisiin huomioida puolisojen muuttunut varallisuustilanne. (Avomaa 2008, 58.)

Sopimusta tehtäessä ei ole myöskään mahdollisesti ajateltu tulevia perintöjä. Tilanteissa, joissa perinnön saaminen on kuitenkin jo ajankohtaista, sopimuksen muuttaminen saattaa osoittautua hankalaksi. Toinen osapuoli voi haluta ajaa omaa etuaan tietäen, että voi hyötyä toisen puolison saamasta perinnöstä avio-oikeuden nojalla. (Avomaa 2008, 58.) Onkin suositeltavaa, että sopimusta tehtäessä pyrkimyksenä olisi ennakoida myös mahdollisia tulevaisuuden tapahtumia, jotka voivat vaikuttaa varallisuuteen. Ennakoinnin avulla voidaan välttää tilanteet, joissa sopimusta haluttaisiin muuttaa, mutta sopimuksen muuttaminen osoittautuu hankalaksi esimerkiksi puolisojen näkemuserojen johdosta.

Mikäli avio-oikeus halutaan palauttaa avioehdolla avio-oikeuden ulkopuolelle rajattuun omaisuuteen, tämä on mahdollista tekemällä uusi avioehtosopimus, jossa avio-oikeus palautetaan. Avioehdon peruuttaminen ei siis onnistu esimer-

kiksi asiakirjaa tuhoamalla. Uuden, avio-oikeuden palauttavan sopimuksen tulee täyttää kaikki muotovaatimukset ollakseen pätevä. (Norri 2007, 52.) Avioehdon peruuttaminen voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun mieli muuttuu pitkän avioliiton seurauksena ja molemmat kokevat kaiken omaisuuden olevan yhteistä.

3.5 Omaisuuden erottelu

Osituksen toimittaminen on yleisin tapa päättää puolisoien välinen varallisuus-oikeudellinen suhde. Tähän vaikuttaa se, että edelleen vähemmistö aviopareista tekee avioehtosopimuksen. Toiseksi yleisin toimitustapa on yhdistelmä omaisuuden osituksesta ja erottelusta. Tämä tulee kyseeseen silloin, kun osa puolisoien omaisuudesta on avio-oikeudesta vapaata omaisuutta esimerkiksi avioehdon tai testamentin määräyksen nojalla. Tällöin toimitetaan ensin erottelu avio-oikeudesta vapaalle omaisuudelle ja sitten ositus avio-oikeuden alaiselle omaisuudelle. Kolmas vaihtoehto on pelkkä omaisuuden erottelu, joka tulee kyseeseen, jos puolisoilla on molemminpuolinen avio-oikeuden täysin poissulkeva avioehto. Silloin puolisoilla ei ole lainkaan avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. (Aarnio & Kangas 2010, 211.)

Omaisuuden erotteluun pätevät samat säännöt kuin ositukseen ja perinnönjakoon (Gottberg 2013, 69). Kuten osituksenkin toimittamiseen, myös erotteluun tarvitaan erotteluperuste, jotta erottelu voidaan toimittaa. Erotteluperusteista yleisimmät ovat siten avioero tai toisen puolison kuolema. Erottelu voidaan toteuttaa sopimus- tai toimituserotteluna. Sopimuserottelussa erottelutahot sopivat keskenään omaisuuden erottelusta, kun taas toimituserottelussa esimerkiksi riitaisessa tilanteessa voidaan määrätä pesänjakaja toimittamaan erottelu.

Erottelusta on laadittava erottelukirja, jonka sopimuserottelussa osapuolet allekirjoittavat ja kaksi esteetöntä todistajaa todistaa oikeaksi allekirjoituksillaan. Toimituserottelussa erottelukirjan allekirjoittaa pesänjakaja. Mikäli osapuolet eivät ole tyytyväisiä tehtyyn erotteluun, sitä voi moittia. Erottelun moittiminen tapahtuu samoin kuin osituksessa.

3.6 Erottelun sovittelu

Kuten perinteistä avioliittolain mukaista puolittamisositusta, myös erottelua on mahdollista sovittella, jos avioehtosopimuksen vaikutukset tuottaisivat kohtuuttoman lopputuloksen. Erottelun sovittelu etenee käytännössä samoin kuin perinteisen osituksen sovittelu, joten siinä otetaan huomioon samat edellytykset sekä toteutustavat. (Oikeusministeriö 2014.)

Yleinen sopimusoikeudellinen periaate kuitenkin on, että sopimukset on pidettävä. Lähtökohtaisesti pätevästi tehdyn sopimuksen oikeusvaikutukset tulevat voimaan sellaisenaan. Jotta avioehtosopimuksen mukaista erottelua voitaisiin sovittella, siihen tarvitaan näin ollen erityisen vahvat perusteet verrattuna tavanomaisen osituksen sovitteluun (Gottberg 2013, 40). Kyseisiä vahvoja perusteita selventääkseen Gottberg on tuonut ilmi korkeimman oikeuden ratkaisun 2000:27, jossa avioehdon sovitteluvaatimus ei menestynyt. Kyseinen ratkaisu on seuraavassa tiivistettynä.

A ja B olivat tehneet avioehtosopimuksen, jonka mukaan kaikki A:n ennen avioliittoa hankittu omaisuus oli avio-oikeudesta vapaata. Puolisoiden avioliitto on kestänyt lähes 20 vuotta ja B on sen aikana tasavertaisesti puolisonsa kanssa toiminut yhteisen talouden hyväksi ja omaisuuden kartuttamiseksi ja säilyttämiseksi, mikä puoltaa sovittelua. Pesänjakajan tekemän osituslaskelman mukaan A saisi ositettavasta omaisuudesta hänelle jäävä velka huomioon ottaen 410 349,75 markkaa ja B 143 707,25 markkaa. Vaikka B osituksessa jäisi taloudellisesti A:ta huonompaan asemaan, ei hänen asemansa avioeron jälkeen silti ole hänen ikäänsä ja koulutukseensa nähden turvaton. A:n avio-oikeuden ulkopuolinen varallisuus ositushetkellä vastaa hänellä avioehtosopimusta tehtäessä ollutta varallisuutta eikä B ole näyttänyt olennaisesti kartuttaneensa sitä. Puolisoiden varallisuusolot ovat olleet erilaiset jo avioehtosopimusta tehtäessä, sopimuksen teolle on ollut järkevä peruste ja myös B on voinut teko hetkellä arvioida sen merkityksen. Avioehtosopimuksen noudattaminen osituksessa ei siten kokonaisuus huomioon ottaen johda B:n kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen. Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla katsottiin, ettei osituksen sovittelulle avioehtosopimusta sovittelemalla ollut edellytyksiä. (KKO 2000:27.)

Avioehtosopimuksen sovittelun poikkeuksellisuus on ymmärrettävää ottaen huomioon sopimusoikeudelliset periaatteet. Mikäli pätevä sopimus on tehty, sitoo se lähtökohtaisesti, ja siksi osapuolien tulisi aina pohtia sopimuksen tekemisen vaikutuksia. Erityisen painavien perusteiden tarvetta avioehtosopimusten sovitteluun puoltaa myös puolisoiden mahdollisuus muuttaa tai peruuttaa aikaisemman avioehtosopimuksen sisältöä tekemällä uusi avioehtosopimus. Näin

ollen puolisoilla on mahdollisuus reagoida ennakkoon, mikäli tilanne on olennaisesti muuttunut avioehdon laatimishetkestä. Tällöin puoliset voivat vaikuttaa siihen, miten omaisuuden erottelu tulee heidän välillään tapahtumaan ja pystyvät ehkäisemään ennalta sovittelutarpeen. Toisaalta sovittelusäännökset ovat kuitenkin tarpeellisia, koska esimerkiksi avioehtosopimuksen muuttaminen voi osoittautua käytännössä vaikeaksi. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, jos toinen osapuoli ei ole suostuvainen muuttamaan sopimusta.

Lisäksi sovittelumahdollisuus on hyvä olla olemassa, koska toisinaan avioehtosopimus voi johtaa niin kohtuuttomaan lopputulokseen, että sitä ei ole osattu ennakoida tai ymmärtää. Eräs soviteltavaksi katsottu tilanne on ollut, kun puolisoilla oli molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus, jonka mukaan kummallakaan puolisoilla ei ole avio-oikeutta omaisuuteen, minkä he omistivat ennen avioliiton solmimista eikä omaisuuteen, jonka he avioliiton aikana saavat. Tapauksessa kaikki omaisuus oli miehen nimissä ja mies oli kehottanut naista jäämään kotiin hoitamaan lapsia ja kotia, kun taas mies pitäisi huolen perheen toimeentulosta. Avioehtosopimuksen myötä naisen saama omaisuus 30 vuoden kestoisen avioliiton päätyttyä olisi ollut erottelun seurauksena käytännössä olematon. Tilanteessa erottelua päädyttiin sovittelemaan pesänjakajan toimesta niin, että kaikkea omaisuutta käsiteltiin avio-oikeuden alaisena omaisuutena. (Kontturi 2011, 130, 133–134, 145.)

4 AVIOEHTOJEN VAIKUTUKSET KÄYTÄNNÖSSÄ

Työssä esitetään konkreettisia ja yksinkertaisia esimerkkejä tilanteista, joissa avioliitto on päättynyt. Tällä tavoin selvitetään, miten aviovarallisuussuhde käytännössä puretaan. Esimerkkitapauksissa otetaan huomioon avioliiton päättyminen avioeroon ja toisen puolison kuolemaan, ja tarkastellaan omaisuuden jaottelua avioliittolain mukaisen puolittamisperiaatteen sekä avioehtosopimusten mukaan. Näin ollen esimerkkien kautta ilmenevät omaisuuden osituksen, erotte-lun sekä myös perinnönjaon pääperiaatteet. Samalla konkretisoituu, miten avioehtosopimukset vaikuttavat käytännössä avioliiton päättyessä, ja miten omaisuus jaetaan.

Jotta eri avioehtosopimustyyppien käytännön merkitykset omaisuuden jaotte-lussa tulevat esiin, esimerkeissä osoitetaan neljän erilaisen avioehtosopimus-tyyppin vaikutukset omaisuuden jaotteluun. Tarkastelun kohteena olevat avioeh-tosopimustyytit ovat molemminpuolinen ja toispuolinen täysin poissulkeva avioehto sekä molemminpuolinen ja toispuolinen osittain poissulkeva avioehto. Esimerkkikuvioissa omaisuus on jaoteltu AO-omaisuuteen eli avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen, joka jaetaan puolisoitten kesken sekä VO-omaisuuteen eli avio-oikeudesta vapaaseen omaisuuteen, joka jää omistajalleen.

4.1 Puolittamisperiaatteen mukainen omaisuuden jaottelu

Minna ja Samu ovat naimisissa ja heillä on yhteinen 8-vuotias lapsi. He eivät ole tehneet avioehtosopimusta, joten heidän omaisuutensa ositetaan avioliittolain mukaan avioliiton päättyessä. Tällöin puolisoitten omaisuuden säästöt laske-taan yhteen ja molemmat saavat puolet yhteenlasketusta omaisuudesta. Kuvion 1 mukaan puolisoilla on yhteinen 90 000 euron arvoinen asunto, josta on yhteis-tä lainaa 60 000 euroa. Samu omistaa 4 000 euron arvoisen auton, josta hänel-lä on autovelkaa 2 000 euroa. Lisäksi hänellä on säästöjä 2 000 euroa sekä sedältä testamentilla saatu 30 000 euron perintö. Minnalla on puolestaan sääs-töjä 3 000 euroa sekä pikavippilainaa 5 000 euroa.

Taulukko 1. Ositus puolittamisperiaatteen mukaan.

	Minna	Samu
Asunto	45000	45000
Asuntolaina	-30000	-30000
Auto	0	4000
Autolaina	0	-2000
Säästöt	3000	2000
Pikavippilaina	-5000	0
Perintö	0	30000
Omaisuus	13000	49000
Yhteenlaskettu omaisuus	62000	
Avio-osa (62 000/2)	31000	

Avioliiton päättyminen avioeroon

Laskelman mukaan Minnalla on omaisuutta vähemmän kuin avio-osan verran, joten Samu on velvollinen maksamaan Minnalle tasinkoa. Tasingon määrä muodostuu vähentämällä Samun omaisuudesta avio-osan määrä, jolloin tasinkoksi saadaan 49 000-31 000 eli 18 000 euroa. Osituksen seurauksena Samun tulee luovuttaa Minnalle tasinkona 18 000 euroa, jolloin lopputuloksena molemmille jää avio-osan verran omaisuutta eli 31 000 euroa.

Ositus olisi tässä tilanteessa voinut olla kohtuullisempi, mikäli esimerkiksi Samun setä olisi testamentissaan maininnut, että Samulle testamentattuun omaisuuteen ei Samun puolisoilla ole avio-oikeutta. Samu ja Minna olisivat voineet myös tehdä avioehtosopimuksen, jonka mukaan puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa perintönä saatuun omaisuuteen, eikä sen tuottoon. Tällöin 30 000 euron arvoinen perintö olisi jäänyt osituslaskelman ulkopuolelle eli suoraan Samulle kuuluvaksi. Samun osituksessa huomioitava avio-oikeuden alainen omaisuus olisi ollut 49 000-30 000 euroa eli yhteensä 19 000 euroa. Kun Minnan 13 000 euron omaisuus lisätään Samun avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöön, saadaan puolisoitten yhteenlasketun omaisuuden säästökseen 32 000 euroa. Molempien avio-osaksi olisi muodostunut puolet tästä eli 16 000 euroa. Lopputu-

loksena Samun tulisi maksaa Minnalle tasinkoa 3 000 euroa, mitä voitaisiin pitää kohtuullisena lopputuloksena.

Avioliiton päättyminen toisen kuolemaan

Mikäli avioliitto päättyisi Samun kuolemaan, toimitettaisiin ensin ositus samalla tavalla kuin avioerotilanteessa. Minnalla on omaisuutta 13 000 euroa ja Samulla 49 000 euroa, ja osituksen jälkeen heillä tulee olla 31 000 euroa. Jotta molempien omaisuus vastaisi avio-osaa, tulee Samun jäämistöstä luovuttaa tasinkoa leskelle 18 000 euroa.

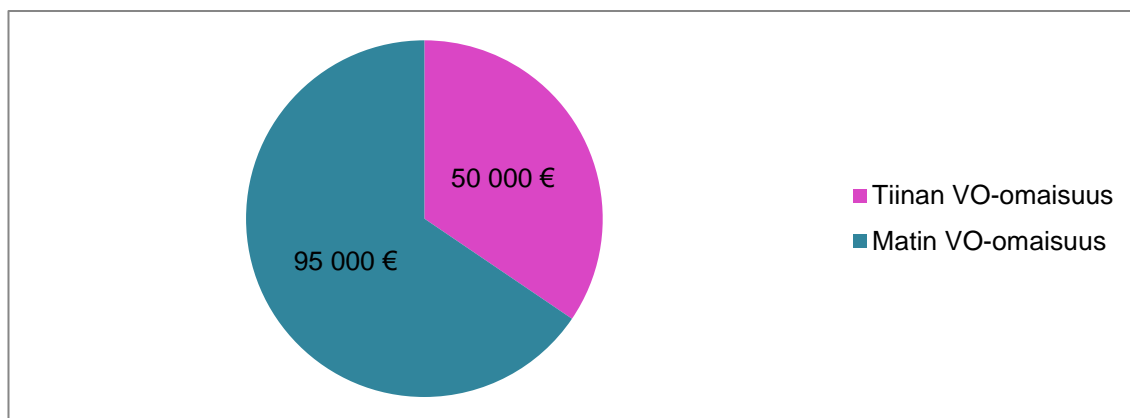
Kuolleen puolison jäämistöksi jää osituksen jälkeen 31 000 euroa. Koska Samulla on rintaperillinen, eikä hän ole tehnyt testamenttia omaisuudestaan, perii rintaperillinen koko jäämistön. Leski on aina kuolleen puolison kuolinpesän osakas, kunnes ositus on tehty, jos hänellä on edes osittainen avio-oikeus vainajan omaisuuteen. Koska alaikäinen rintaperillinen sekä leski avio-oikeuden nojalla ovat kuolinpesän osakkaita, ei leski voi edustaa lastaan, vaan lapsi tarvitsee edunvalvojan sijaisen. Mikäli ositus ja perinnönjako tai toinen näistä halutaan toimittaa ilman pesänjakajaa silloin, kun edes yksi osakkaista on alaikäinen tai edunvalvonnan alainen, tulee maistraatilta lisäksi pyytää lupa siihen (Maistraatti 2014a, 5; OP-Pohjola-ryhmä 2014, 6, 9).

Minna saa tässä tapauksessa leskenä kuitenkin hallita jäämistöä jakamattomana, ellei rintaperillinen vaadi jakoa. Jos rintaperillinen vaatisi jakoa lesken eläessä, jaettaisiin Samun omaisuus rintaperilliselle. Tällöin leski saa kuitenkin edelleen pitää jakamattomana hallinnassaan yhteisenä kotina käytettyä asuntoa ja asuntoirtoaimistoa. Mikäli perinnönjako suoritetaan vasta, kun Minna kuolee, saa rintaperillinen sekä Samun osuuden, jota leski on säilyttänyt jakamattomana, että Minnan omaisuuden perintökaaren mukaisesti.

4.2 Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehto

Aviopuolisoilla, Tiinalla ja Matilla, on yksi yhteinen lapsi. Puolisot ovat laatineet molemminpuolisen täysin poissulkevan avioehdon, joten kummallakaan puo-

lisoista ei ole avio-oikeutta toisen omaisuuteen. Kuviosta 2 ilmenevät puolisoien omaisuuksien euromäärät.

Kuvio 2. Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.

Avioliiton päättyminen avioeroon

Avioeron johdosta suoritetaan tässä tapauksessa pelkkä omaisuuden erottelu, koska Tiinalla ja Matilla ei ole avio-oikeuden alaista omaisuutta. Kun omaisuuden erottelussa puolisoien omaisuus ja velat on laskettu yhteen, Tiinan omaisuudeksi muodostuu 50 000 euroa ja Matin omaisuudeksi 95 000 euroa. Koska puolisoilla on molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehto, kumpikin puolisoista pitää oman omaisuutensa avioliiton päättyessä.

Jos Tiinalla ja Matilla ei olisi ollut avioehtosopimusta, heidän yhteenlaskettu omaisuutensa olisi ollut 145 000 euroa ja molemmille kuuluva avio-osa puolet tästä eli 72 500 euroa. Lopputuloksena Matin olisi tullut luovuttaa Tiinalle tasinkona 22 500 euroa. Erityisesti tilanteissa, joissa puolisoilla on suuret varallisuuserot, avioehtosopimus voi olla tarkoituksenmukainen vaihtoehto. Tällä tavalla varakkaamman puolison ei tarvitse avioliiton päättyessä luovuttaa suurta tasinkoa toiselle puolisolle. Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus on lisäksi merkitykseltään selkein vaihtoehto. Kyseinen sopimustyyppi voikin olla vaihtoehto esimerkiksi silloin, jos puoliset kokevat, että avioliiton ei tulisi vaikuttaa puolisoien omaisuuksien erillisyyden periaatteeseen avioliiton päättyessäkään.

Avioliiton päättyminen toisen kuolemaan

Tiinalla ja Matilla on yksi yhteinen lapsi. Tiina on tehnyt yleistestamentin, jossa hän määrää koko omaisuutensa Rintasyöpäsäätiölle. Jos Tiinan ja Matin avioliitto päättyisi Tiinan kuolemaan, toimitettaisiin ensin omaisuuden erottelu. Erottelussa Tiinan jäämistöön jää hänen kokonaisuudessaan avio-oikeudesta vapaa omaisuutensa eli 50 000 euroa. Testamentin perusteella koko Tiinan omaisuus menisi Rintasyöpäsäätiölle.

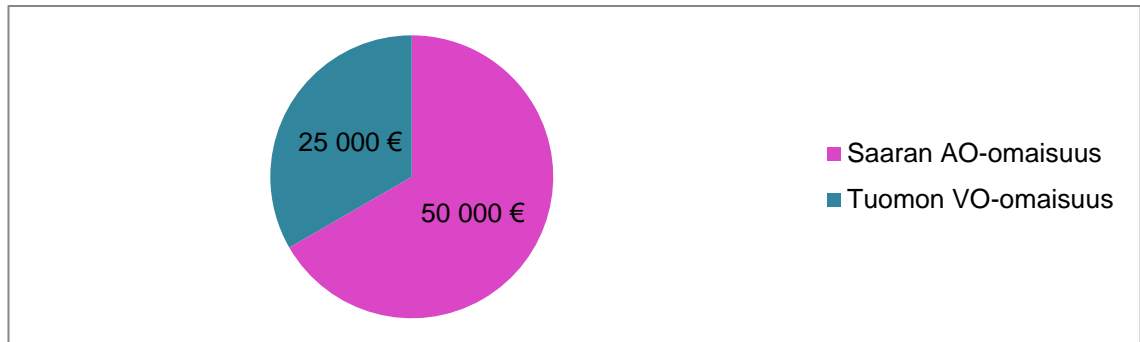
Rintaperillisillä on kuitenkin aina oikeus lakiosaansa, eikä sitä voi testamentilla loukata. Lakiosan määrä on puolet siitä määrästä, jonka rintaperillinen saisi ilman testamenttia. Lapsella olisi rintaperillisenä oikeus koko perintöön, mutta testamentin johdosta hän saa vain lakiosansa, joka on 25 000 euroa. Lakiosaa tulee kuitenkin todistettavasti vaatia testamentinsaajalta kuuden kuukauden kuluessa testamentin tiedoksisaannista. Jollei rintaperillinen vaadi lakiosaansa, jaetaan omaisuus testamentin mukaisesti. (Norri 2007, 360–361.)

Mikäli esimerkkitapauksessa Tiinalla ja Matilla ei olisi ollut rintaperillistä, eikä Tiina olisi testamentannut omaisuuttaan, olisi Matti leskenä perinyt Tiinan. Molemminpuolisella täysin poissulkevalla avioehtosopimuksella, kuten muillakaan avioehtosopimuksilla, ei siten ole vaikutusta itse perinnönjakoon. Näin ollen avioehtosopimus ei estä puolison oikeutta periä toista puolisoa perintökaaren mukaisesti avioliiton päättyessä toisen kuolemaan. Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus vaikuttaa kuitenkin lesken asemaan siten, että leski ei saa osakkaan asemaa kuolinpesässä, ellei hän peri puolisoaan tai ole testamentinsaaja. Avioehtosopimus ei kuitenkaan vaikuta esimerkiksi lesken oikeuteen hallita jäämistöä jakamattomana. (OP-Pohjola-ryhmä 2014, 6.)

4.3 Toispuolinen täysin poissulkeva avioehto

Puolisot Saara ja Tuomo ovat laatineet toispuolisen täysin poissulkevan avioehdon. Pariskunnalla ei ole lapsia. Avioehtosopimuksen johdosta Saaralla ei ole avio-oikeutta Tuomon omaisuuteen, mutta Tuomolla puolestaan on avio-oikeus

Saaran omaisuuteen. Kuviosta 3 ilmenee Saaran avio-oikeuden alaisen omaisuuden euromäärä ja Tuomon avio-oikeudesta vapaan omaisuuden euromäärä.

Kuvio 3. Toispuolinen täysin poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.

Avioliiton päättyminen avioeroon

Kun Saaran ja Tuomon omaisuudesta osa on avio-oikeudesta vapaata ja osa avio-oikeuden alaista omaisuutta, suoritetaan ensin omaisuuden erottelu Tuomon omaisuudelle. Tämän jälkeen suoritetaan ositus Saaran omaisuudelle, joka on kokonaisuudessaan avio-oikeuden alaista.

Erottelussa Tuomon omaisuudeksi selviää 25 000 euroa, joka rajataan kokonaan osituslaskelman ulkopuolelle. Koska Saaran omaisuus on 50 000 euroa, saadaan avio-osa jakamalla hänen omaisuutensa määrä puoliksi, sillä Tuomolla ei ole osituksessa huomioon otettavaa avio-oikeuden alaista omaisuutta. Avio-osaksi saadaan 25 000 euroa. Tällöin Saaran tulee maksaa Tuomolle tasinkoa 25 000 euroa, jotta kummatkin saavat osituksessa avio-osan verran. Omaisuuden jaottelun lopputuloksena Tuomon omaisuus on 50 000 euroa ja Saaran 25 000 euroa.

Omaisuuden erottelun ja osituksen lopputulos tapauksessa saattaa herättää kysymyksiä siitä, milloin toispuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus voisi ylittää olla kohtuullinen ja hyödyllinen molempien puolisojen kannalta. Käytännössä toispuoliset täysin poissulkevat avioehtosopimukset ovat harvinaisia. Avioehtosopimuksen tekemistä harkitsevien on kuitenkin hyvä muistaa, että

tällainen sopimustyyppi on yksi vaihtoehto. Sopimustyyppiä on myös mahdollista hyödyntää osana perintö- ja perintöverosuunnittelua. (Norri 2007, 41.)

Avioliiton päättyminen toisen kuolemaan

Jos avioliitto päättyisi avioeron sijasta Saaran kuolemaan, olisi erottelun jälkeen Tuomon omaisuus 25 000 euroa. Saaran 50 000 euron arvoiselle avio-oikeuden alaiselle omaisuudelle tehdään ositus, jonka seurauksena Saaran jäämistöstä tulee suorittaa leskelle 25 000 euroa tasinkona.

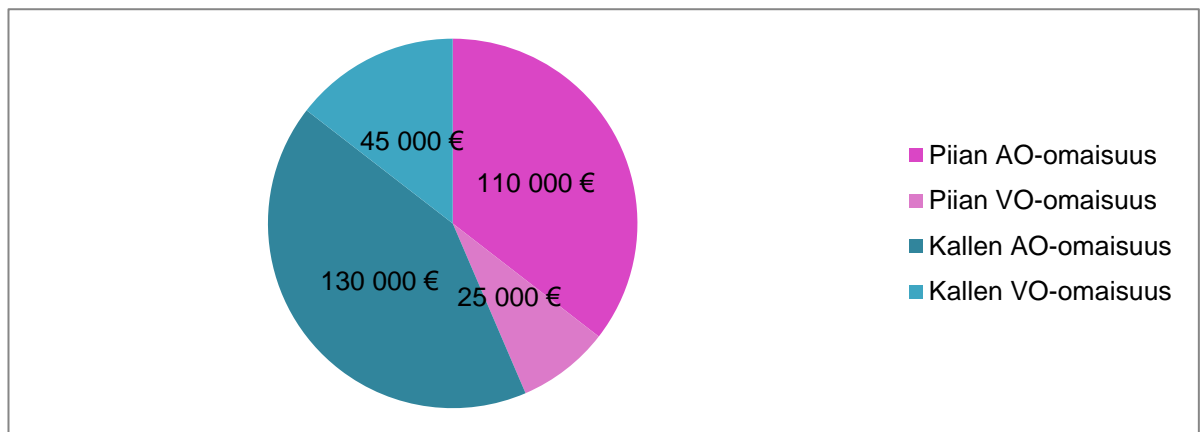
Saaralla ei ole rintaperillisiä, joten Tuomo on lisäksi lesken asemassa oikeutettu saamaan Saaralta jääneen perinnön eli 25 000 euroa. Lesken perintöoikeus ei kuitenkaan ole lopullista, vaan perintö palautuu ensiksi kuolleen toissijaisille perillisille leskenkin kuoltua.

Tuomon kuoltua ensiksi kuolleen Saaran 25 000 euron jäämistön perivät Saaran toissijaiset perilliset eli hänen vanhempansa sekä sisaruksensa ja Tuomon 50 000 euron omaisuuden perivät Tuomon perilliset. Saaran toissijaisilla perillisillä ei ole oikeutta vaatia perintöä Tuomon eläessä, toisin kuin rintaperillisillä. Jos Saaran toissijaisista perillisistä kukaan ei ole enää elossa Tuomon kuoltua, niin Tuomon perilliset perivät jäämistön kokonaisuudessaan. (PK 5.2.1965/40 luku 3, 1 §, luku 18, 1 §; Aarnio & Kangas 2010, 300.)

Pitkä avioliitto ja puolison vakava sairastuminen on käytännön esimerkkitalanne, jossa toispuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus on katsottu hyödylliseksi. Tilanteessa puoliset pohtivat perintöverojen määrää vaimon kuoltua sekä sitä, vaatisivatko rintaperilliset jo miehen eläessä osuuttaan perinnöstä. Puolisot päätyivät laatimaan toispuolisen täysin poissulkevan avioehdon, jonka mukaan vaimolla ei ollut avio-oikeutta miehen omaisuuteen, mutta miehellä oli avio-oikeus vaimon omaisuuteen. Seurauksena oli, että vaimon kuoltua mies sai pitää oman omaisuutensa, minkä lisäksi hän sai avio-oikeuden nojalla puolet vaimon omaisuudesta. Avio-oikeuden nojalla saatu tasinko on verotonta, joten toispuolisen täysin poissulkevan avioehtosopimuksen mukainen omaisuuden jaottelu oli myös verotuksellisesta näkökulmasta leskelle tässä tapauksessa hyödyksi. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 27; Lehtiranta-Räty 2013.)

4.4 Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehto

Piia ja Kalle ovat naimisissa, ja heillä on kaksi täysi-ikäistä lasta. Puolisot ovat laatineet molemminpuolisen osittain poissulkevan avioehdon. Avio-oikeuden ulkopuolelle puolisot ovat avioehtosopimuksella rajanneet omaisuuden, jonka he ovat saaneet tai tulevat saamaan perintönä, testamentilla tai lahjana. Kuvios-
ta 4 ilmenevät Piian ja Kallen avio-oikeuden alaiset ja avio-oikeudesta vapaat omaisuudet.

Kuvio 4. Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaot-
tu.

Avioliiton päättyminen avioeroon

Erottelussa puolisoiden saamat, avio-oikeudesta vapaaksi määrätyt, perinnöt erotellaan muun omaisuuden joukosta. Kallen avio-oikeudesta vapaata omaisuutta on 45 000 euroa ja Piian 25 000 euroa. Avio-oikeuden alaiselle omaisuudelle suoritetaan omaisuuden ositus.

Piian avio-oikeuden alaisen omaisuus on 110 000 euroa ja Kallen 130 000 euroa. Yhteiseksi omaisuudeksi saadaan siten 240 000 euroa, jolloin avio-osa on 120 000 euroa. Tällöin Kallen tulee maksaa Piialle tasinkoa 130 000-120 000 eli 10 000 euroa. Näin ollen Kallen omaisuus on erottelun ja osituksen jälkeen 165 000 euroa ja Piian 145 000 euroa.

Mikäli puolisoilla ei olisi ollut avioehtosopimusta, olisi Piian avio-oikeuden alainen omaisuus ollut 135 000 euroa ja Kallen 175 000 euroa. Yhteinen omaisuuden säästö olisi näin ollen 310 000 euroa. Avio-osaksi muodostuisi siten 155 000 euroa, jolloin Kallen tulisi maksaa Piialle tasinkoa 175 000-155 000 eli 20 000 euroa. Ilman avioehtosopimusta tasingon määrä olisi siis kaksinkertainen ja molemmille jäisi osituksen seurauksena 155 000 euroa. Avioehtosopimuksen avulla turvattiin samalla esimerkiksi saatujen perintöjen pysyminen kummankin puolison omana omaisuutena.

Avioliiton päättyminen toisen kuolemaan

Jos avioliitto päättyisi Piian kuolemaan, olisivat heidän kaksi täysi-ikäistä lastaan perinnönsaajina. Kallella oli avioliiton päättyessä avio-oikeuden alaista omaisuutta 130 000 euroa ja Piialla 110 000 euroa. Puolisoiden yhteinen avio-oikeuden alainen säästö oli 240 000 euroa, joten Piian jäämistöön kuuluisi 120 000 euron avio-osa. Näin ollen Kallen tulisi maksaa Piian perillisille tasinkoa 10 000 euroa. Kalle vetoaa kuitenkin tasinkoprivilegiinsä, jonka mukaan leski ei ole velvollinen maksamaan tasinkoa kuolinpesälle. Näin ollen Piian jäämistö koostuu avio-oikeudesta vapaasta 25 000 euron omaisuudesta ja avio-oikeuden alaisesta 110 000 euron omaisuudesta, jolloin jäämistön arvo on kokonaisuudessaan 135 000 euroa.

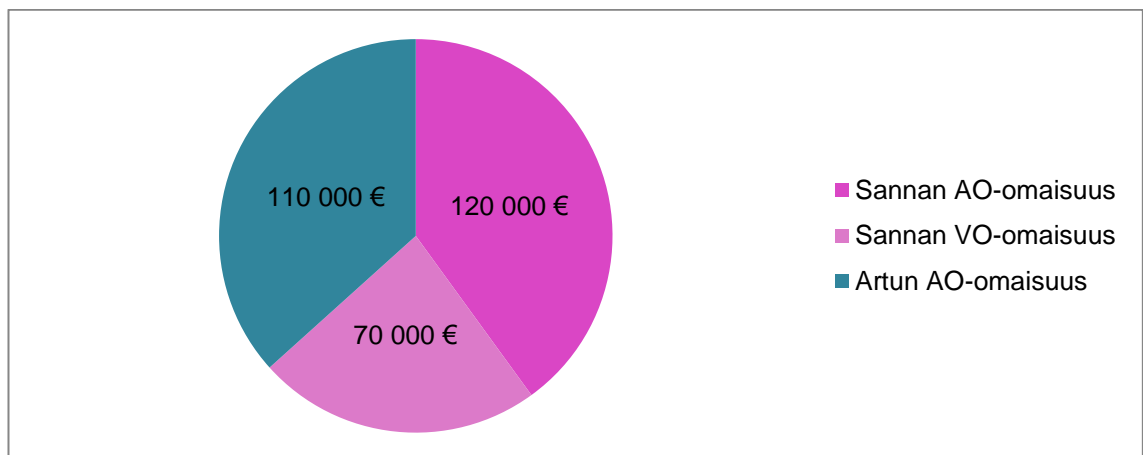
Kallella on leskenä oikeus hallita jäämistöä jakamattomana ja hänellä on hallintaoikeus yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon ja asuntoirtaimistoon. Kalle on kuitenkin lastensa kanssa keskustellut perinnönjaosta ja lapset ovat päättäneet vaatia perinnönjakoa. Perinnönjaossa lapset perivät äitinsä jäämistön, jolloin kumpainenkin saa puolet jäämistöstä eli 67 500 euroa.

Kalle on suunnitellut ostavansa itselleen pienemmän asunnon omilla säästöilläään. Näin ollen Kalle ja lapset ovat keskustelleet myyvänsä Kallen hallintaan jääneen Piian ja Kallen yhteisen asunnon, jotta asiat voitaisiin järjestää loppuun asti heti. Lesken vähimmäisoikeutta koskevan asunnon myynti voidaan toteuttaa esimerkiksi niin, että asunto myydään ulkopuoliselle ja leski luopuu samalla hallintaoikeudestaan asuntoon ilman vastiketta. Tätä menettelytapaa voidaan

käyttää perillisten etua ajateltaessa. Huomioitavaa on kuitenkin, että asumisoikeudesta luopuminen voidaan katsoa lahjana perillisille. Näin ollen perilliset ovat tällaisessa tilanteessa velvollisia maksamaan lahjaveroa. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 50.)

4.5 Toispuolinen osittain poissulkeva avioehto

Sannalla ja Artulla on kaksi täysi-ikäistä lasta, joista toinen on kuollut. Puolisot ovat laatineet toispuolisen osittain poissulkevan avioehdon, jonka mukaan Artulla ei ole avio-oikeutta Sannan yritysvarallisuuteen. Kuviosta 5 ilmenevät Sannan ja Artun avio-oikeuden alaisten omaisuuksien euromäärät sekä Sannan avio-oikeudesta vapaan omaisuuden euromäärä.

Kuvio 5. Toispuolinen osittain poissulkeva avioehto ja omaisuuden jaottelu.

Avioliiton päättyminen avioeroon

Avioliiton päättyessä Sannan 70 000 euron yritysvarallisuus erotellaan muusta omaisuudesta. Jäljelle jää avio-oikeuden alainen omaisuus, jolle suoritetaan ositus.

Sannan 120 000 euron ja Artun 110 000 euron omaisuudet lasketaan yhteen, jolloin säästökäsi muodostuu 230 000 euroa. Avio-osaksi saadaan 115 000 euroa. Sannan tulee maksaa Artulle tasinkoa 120 000-115 000 euroa eli 5 000 euroa. Kun puolisoitten varallisuusosuudellinen suhde on purettu, jää Artulle

115 000 euroa ja Sannalle 185 000 euroa eli hänen yritysvarallisuutensa sekä avio-osan määrä.

Jos puoliset eivät olisi laatineet avioehtosopimusta, olisi yhteenlaskettu omaisuus ollut 300 000 euroa, kun mukaan luettaisiin myös Sannan 70 000 euron yritysvarallisuus. Avio-osa olisi tällöin ollut 150 000 euroa, jolloin Sannan tulisi maksaa Artulle tasinkoa 190 000-150 000 eli 40 000 euroa. Tasinko voisi ajaa yrittäjänä toimivan Sannan ahtaalle, koska yrityksen tulos voi olla se, josta täytyy ottaa rahat tasinkoon, ja rahamäärällä voi näin olla vaikutuksia yrityksen toimintakyvyn ylläpitämiseen (Kontturi 2011, 118). Tässä tapauksessa avioehtosopimuksella on siten suuri merkitys lopputuloksen kannalta ajateltuna. Ilman avioehtosopimusta tasingon määrä olisi ollut moninkertainen.

Avioliiton päättyminen toisen kuolemaan

Sannalla ja Artulla on kaksi lasta, Veeti ja Vilma. Vilma on kuollut, mutta häneltä on jäänyt kaksi lasta. Jos avioliitto päättyisi Sannan kuolemaan, olisivat Veeti ja Vilma perinnönsaajia. Koska Vilma on kuollut, tulevat hänen lapsensa sijaantuloperiaatteen mukaan Vilman tilalle perinnönsaajiksi. Ennen perinnönjakoa toimitetun erottelun ja osituksen seurauksena Sannan jäämistöstä tulee luovuttaa 5 000 euroa tasinkoa Artulle, jolloin Sannan jäämistöksi jää 185 000 euroa.

Sannan 185 000 euron arvoisen jäämistön perivät lapset puoliksi. Näin ollen Veeti saa jäämistöstä 92 500 euroa ja Vilma myös 92 500 euroa. Koska Vilma on kuollut, saavat hänen kaksi lastaan Vilman osuuden toisilleen jaettuna eli $\frac{1}{4}$ koko jäämistöstä. Näin ollen kumpikin Vilman lapsista saa 46 250 euroa. Artulle jää oikeus hallita jakamattomana yhteisenä kotina käytettyä asuntoa sekä asuntoirtoaimistoa, mikäli perinnönjako toimitetaan jo hänen vielä eläessä.

4.6 Yhteenveto avioehtosopimusten eduista

Esimerkit osoittavat, että avioehtosopimus voi olla hyödyllinen vaihtoehto. Työssä esitetään kuitenkin vain muutama pelkistetty tilanne, joiden avulla hahmottuu, miten avioehtosopimus vaikuttaa käytännössä omaisuuden jaotteluun.

Onkin tärkeää muistaa, että on myös monia muita tilanteita, joissa avioehtosopimus voi olla harkinnan arvoinen vaihtoehto. Toisaalta avioliittolain lähtökohta avio-oikeudesta voi olla järkevä esimerkiksi silloin, kun puolisoitten omaisuudet ovat lähes samansuuruiset eikä odotettavissa ole suuria perintöjä.

Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus voi puolestaan olla hyvä vaihtoehto, jos puolisoilla on esimerkiksi suuret varallisuuserot. Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehtosopimus voi taas tulla kyseeseen, jos molemmilla puolisoilla on esimerkiksi perintönä saatua omaisuutta, jonka halutaan pysyvän omana omaisuutena. Toispuolista täysin poissulkevaa avioehtosopimusta voidaan hyödyntää esimerkiksi perintösuunnittelussa, kun taas toispuolisella osittain poissulkevalla avioehtosopimuksella voidaan rajata avio-oikeuden ulkopuolelle esimerkiksi yritysvarallisuus.

Kaikissa avioehtosopimustyypeissä on omat hyvät puolensa. Kullekin sopivin avioehtosopimustyyppi määräytyy tilannekohtaisesti, ja avioehtosopimus voidaan yksilöidä puolisoitten tilanteeseen sopivaksi.

5 AVIOEHTOSOPIMUSTEN YLEISYYS

Avioehtosopimukset ovat yleistyneet nykyisen voimassa olevan avioliittolain 13.6.1929/234 voimaantulon jälkeen (Rosti & Litmala 2006,13). Lisäksi avioerojen määrä on huomattavasti kasvanut, kun samalla avioitumismäärissä on nähtävissä laskua viimeisimpien vuosikymmenten aikana (Litmala 2002, 7).

Avioehtosopimusten yleisyyttä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Sopimusten määrällistä yleisyyttä tutkitaan perehtymällä maistraatin ja Tilastokeskuksen tuottamiin tilastoihin. Taulukoiden antamien tietojen pohjalta hahmotetaan vuositasolla avioehtosopimusten määrän suhteellista muutosta solmittujen avioliittojen ja rekisteröityjen parisuhteiden määrään nähden koko Suomessa viime vuosien ajalta. Tavoitteena on selvittää, onko avioehtosopimusten rekisteröintien määrässä tapahtunut merkittäviä muutoksia, ja ovatko avioehtosopimukset yleistyneet edelleen myös vuosien 2008–2013 aikana.

Tämän jälkeen keskitytään kahteen aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen, joissa on käsitelty avioehtosopimusten määrien lisäksi myös rekisteröityjen avioehtosopimusten sisältöön ja laatijoihin liittyviä seikkoja. Tutkimuksien avulla kartoitetaan muun muassa, kuinka yleisiä erilaiset avioehtosopimustyytit ovat, minkä ikäisenä avioehtosopimus on tyypillisimmin rekisteröity, ja kuinka suuri on ollut puolisoitten välinen ikäero. Samalla tutkitaan, onko avioehtosopimuksen laatimisessa käytetty juridista apua vai onko yleisempää, että puolisoit ovat laatineet avioehtosopimuksen itsenäisesti. Lisäksi pohditaan mahdollisia syitä avioehtosopimuksen laatimisen taustalla.

Kyseisten tutkimusten aineisto koostuu vuosina 1994 ja 2005 rekisteröidyistä avioehtosopimuksista. Tutkimukset on valittu tarkastelun kohteeksi sillä perusteella, että kummatkin ovat laajoja tutkimuksia sekä sisällöltään ja aineistokooltaan yhteneväisiä. Tämä mahdollistaa tuloksien vertailun myös toisiinsa nähden. Samalla on mahdollista tutkia, millaisia muutoksia tutkimusten tuloksissa on mahdollisesti tapahtunut, kun aineistojen välillä on kymmenen vuoden ajallinen ero.

Kyseisten tutkimusten perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista tehdä luotettavia johtopäätöksiä siitä, kuinka yleisiä avioehtosopimukset ovat nykyään. Tämä johtuu siitä, että tuoreemmankin tutkimuksen tuloksista on ajallisesti lähes kymmenen vuoden ero nykypäivään nähden. Tutkimusten pohjalta on kuitenkin mahdollista saada tarkempia tietoja esimerkiksi siitä, millaiset avioehtosopimustyytit ovat osoittautuneet yleisimmiksi vuosina 1995 ja 2005, ja millainen avioehtosopimusten kehityksen suunta on tutkimusten perusteella ollut.

5.1 Koko Suomi tilastoina 2008–2013

Maistraatin internetsivuilta saatavien avioehtosopimusten vuositilastojen pohjalta tutkitaan, kuinka paljon avioehtosopimuksia on rekisteröity, ja onko määrissä tapahtunut merkittäviä muutoksia. Kyseisissä tilastoissa on huomioitu rekisteröityjen avioehtosopimusten määrät vuodesta 2008 vuoteen 2013. Tilastoissa on eritelty alueellisesti avioehtosopimusten rekisteröintien määrät sekä koko maan yhteismäärä. Taulukoista käy ilmi avioehtosopimusten lisäksi avioliittolain 135 pykälän mukaisten ilmoitusten, osituskirjojen ja avio-oikeuden poistamista koskevien vaatimusten rekisteröintien määrät. Tässä työssä keskitytään ainoastaan rekisteröityjen avioehtosopimusten määrään koko maan osalta.

Avioehtosopimusten rekisteröintimääriä verrataan Tilastokeskuksen internetsivuilla oleviin taulukoihin, joissa on tilastoitu solmittujen avioliittojen sekä rekisteröityjen parisuhteiden määriä vuosittain. Tilastoja on kerätty vuodesta 1965 lähtien, mutta työssä keskitytään vuosiin 2008–2013, jotta tuloksia on helpompi verrata maistraatin tilastoihin rekisteröidyistä avioehtosopimuksista.

Jakamalla rekisteröityjen avioehtosopimusten määrä rekisteröityjen parisuhteiden sekä solmittujen avioliittojen määrällä saadaan suhdeluku, joka kertoo sopimusten yleisyydestä vuositasolla. Vertaamalla vuosittaisia suhdelukuja toisiinsa on mahdollista nähdä konkreettinen muutos, eli onko avioehtosopimusten suhteellinen määrä kasvanut tai laskenut tarkasteluaikavälillä.

Suhdelukuun tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti, koska rekisteröityjen avioehtosopimusten määrä ei ole suoraan verrannollinen rekisteröityjen parisuhteiden

ja solmittujen avioliittojen määrään. Osa rekisteröidyistä avioehtosopimuksista voi olla sellaisten pariskuntien tekemiä, jotka ovat avioituneet aiemmin ja vasta vuosia myöhemmin rekisteröineet avioehtosopimuksensa. Joukossa voi myös olla sellaisia avioehtosopimuksia, joilla on muutettu jo aiemmin tehtyä avioehtosopimusta. Näin ollen tulokset eivät täysin kerro sitä, kuinka moni tiettyinä vuonna avioliiton solmineista tai parisuhteen rekisteröineistä on päätenyt laatimaan avioehtosopimuksen.

Oletettavasti kuitenkin suurin osa pariskunnista laatii ja myös rekisteröi avioehtosopimuksen samana vuonna, kun ovat rekisteröineet parisuhteensa tai solmineet avioliiton. Osittain tätä väitettä tukee tutkimus, jonka mukaan 95 prosenttia rekisteröi avioehtosopimuksensa puolen vuoden kuluessa sen tekemisestä (Rosti & Litmala 2006, 22). Kaiken kaikkiaan suhdeluku ei siten ole yksiselitteinen, mutta kuitenkin suuntaa-antava.

Taulukko 2. Avioehtosopimusten määrän suhteellinen muutos vuositasolla vuodesta 2008 vuoteen 2013 (Maistraatti 2014b; Tilastokeskus 2014a).

Vuosi	Rekisteröidyt avioehtosopimukset	Rekisteröidyt parisuhteet	Solmitut avioliitot	Avioehtoja prosentteina rekisteröidyistä parisuhteista ja solmituista avioliitoista
2008	8 548	249	31 014	27,3 %
2009	8 161	246	29 836	27,1 %
2010	8 065	322	29 952	26,6 %
2011	8 095	333	28 408	28,2 %
2012	8 028	329	28 878	27,5 %
2013	7 714	373	25 119	30,3 %

Taulukossa 2 on huomioitu solmittujen avioliittojen lisäksi myös rekisteröityjen parisuhteiden määrä. Tämä johtuu siitä, että myös rekisteröidyissä parisuhteissa puolisoilla on mahdollisuus laatia avioehtosopimus. Näin ollen rekisteröityjen parisuhteiden määrä tulee ottaa huomioon suhdelukuja laskettaessa, jotta suhdeluku olisi todenmukaisempi.

Vuonna 2008 avioehtosopimuksia rekisteröitiin 8 548 kappaletta. Parisuhteita rekisteröitiin ja avioliittoja solmittiin yhteensä 31 263 kappaletta. Näin ollen avioehtosopimuksen teki 27,3 %. Vuonna 2009 avioehtosopimuksia rekisteröitiin lähes 400 kappaletta vähemmän vuoteen 2008 nähden. Myös avioliittoja solmittiin lähes 1 200 kappaletta vähemmän, kun taas parisuhteiden rekisteröintien määrä pysyi lähes samana. Vuoden 2009 suhdeluku oli lähes sama kuin vuonna 2008, ollen 27,1 %. Vuotta myöhemmin avioehtosopimuksia rekisteröitiin noin 100 vähemmän vuoteen 2009 nähden. Avioliittoja solmittiin ja parisuhteita rekisteröitiin puolestaan noin 200 enemmän verrattuna aikaisempaan vuoteen. Tällöin suhdeluvuksi muodostui 26,6 %.

Vuonna 2011 rekisteröitiin 8 095 avioehtosopimusta, joka on lähes saman verran kuin edellisenä vuonna. Parisuhteita rekisteröitiin 333 kappaletta ja avioliittoja solmittiin 28 408 kappaletta eli yhteensä 28 741 kappaletta, joka on noin 1 500 vähemmän edelliseen vuoteen verrattuna. Suhdeluku kasvoi lähes kaksi prosenttiyksikköä ollen 28,2 %. Vuonna 2012 rekisteröitiin 8 028 avioehtosopimusta. Avioliittoja solmittiin ja parisuhteita rekisteröitiin runsaat 450 kappaletta enemmän kuin edellisenä vuonna. Suhdeluku laski hieman ja oli 27,5 %. Vuonna 2013 avioehtosopimuksia rekisteröitiin 7 714 kappaletta, joka on noin 300 kappaletta vähemmän kuin aiempaan vuonna. Parisuhteita rekisteröitiin 373 kappaletta ja avioliittoja solmittiin 25 119 kappaletta, jolloin suhdeluku oli 30,3 %.

5.2 Aiemmat tutkimukset avioehtosopimuksista

Rostin ja Litmalan (2006, 2) tutkimuksen ”Avioehtosopimukset ja osituksen moitteet” pohjalta tutkitaan, kuinka yleisiä erilaiset avioehtosopimustyypit ovat olleet. Lisäksi tutkitaan, minkä ikäisiä puolisoita ovat olleet, ja mikä on ollut heidän koulutustaustansa ja ammattinsa rekisteröidessään avioehtosopimuksen. Tavoitteena on myös selvittää, kuinka yleisesti on käytetty lakimiesapua avioehtosopimuksen laatimisessa. Rosti ja Litmala (2006) ovat tutkineet vuoden 2005 aineistoa maistraateilta saatujen tietojen pohjalta. Tutkimus on toteutettu otanta-

tutkimuksena ja tutkimusaineisto käsitti 668 avioehtosopimusta. Aineistoa kerättiin laajalta alueelta, jotta voitiin minimoida mahdollisten paikallisten vaihteluiden määrä. (Rosti & Litmala 2006, 2.)

Rostin ja Litmalan (2006) tutkimuksen tuloksia verrataan Litmalan (1998) aiempaan tutkimukseen avioehtosopimuksen solmimiseen vaikuttavista tekijöistä akateemisessa väitöskirjassaan ”Avioehtosopimus ja taloudellinen turvallisuus”. Tutkimus toteutettiin muun muassa tarkastelemalla 691 kappaletta Helsingin käräjäoikeuteen 1994 rekisteröidyistä avioehtosopimuksista sekä yhdeksää samana vuonna avioehtosopimuksensa rekisteröinyttä pariskuntaa haastatellamalla (Litmala 1998, 22–24).

Molemmissa tutkimuksissa on selvitetty, millaisia avioehtosopimustyyppisiä puoliset ovat käyttäneet. Litmalan (1998, 98) tutkimuksesta ilmeni 691 rekisteröidyn avioehtosopimuksen tyypit. Rostin ja Litmalan (2006, 28) tutkimuksesta puolestaan ilmeni 668 rekisteröidyn avioehtosopimuksen tyypit. Tutkimuksissa on käytetty samaa tyyppijakoa, joka mahdollistaa tutkimuksien vertailun suoraan toisiinsa nähden.

Avio-oikeuden molemminpuolisia täysin poissulkevia avioehtosopimuksia oli vuoden 1994 aineistosta 75 % ja vuoden 2005 aineistosta 63 %. Avio-oikeuden molemminpuolisesti osittain poissulkevia avioehtosopimuksia oli vuonna 1994 rekisteröity 12 %. Vuoteen 2005 mennessä näiden sopimusten osuus oli kasvanut 20 %:iin. Harvinaisemmaksi sopimustyyppiksi on osoittautunut toispuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus, joita oli molempina vuosina vain 3 %. Myös toispuolisia osittain poissulkevia avioehtosopimuksia oli vuonna 1994 ainoastaan 3 %. Vuonna 2005 näiden määrä oli kasvanut 7 %:iin. Molempina vuosina oli rekisteröity vain 4 % avio-oikeuden kokonaan palauttavia avioehtosopimuksia. Tyyppin osalta epäselväksi jääneitä avioehtosopimuksia oli kumpanakin vuonna 3 %.

Litmala (1998, 176) on lisäksi tutkinut avioehtosopimuksen rekisteröineiden henkilöiden iäiä. Tutkimusaineistosta selvisi 1 362 henkilön iät. Suurin ikäryhmä oli 30–39-vuotiaat (37,2 %). Toiseksi suurin ikäryhmä oli alle 30-vuotiaat

(24,7 %) ja kolmanneksi suurin 40–49-vuotiaat (18,8 %). Vain kymmenesosa oli 50–59-vuotiaita (11,8 %) rekisteröidessään avioehtosopimuksen. Toiseksi pienin ikäryhmä oli 60–69-vuotiaat (5,1 %) ja pienin ikäryhmä oli yli 70-vuotiaat (2,3 %).

Rostin ja Litmalan (2006,16) tutkimusaineistosta puolestaan ilmeni 1 325 osapuolen iät. Tutkimusaineiston mukaan suurin ikäryhmä oli 30–39-vuotiaat (32,1 %), kuten vuonna 1994. Toiseksi suurin ikäryhmä oli 40–49-vuotiaat (25,1 %). Kolmanneksi suurin ikäryhmä oli 50–59-vuotiaat (19,2 %) ja seuraava ikäryhmä oli alle 30-vuotiaat (14,4 %). Toiseksi pienin ikäryhmä oli 60–69-vuotiaat (6,9 %) ja pienin ikäryhmä oli yli 70-vuotiaat (2,3 %).

Litmala (1998, 177–178) on kartoittanut tutkimuksessaan myös avioehtosopimuksen rekisteröineiden puolisoitten ikäeroa. Tutkimuksen mukaan alle viiden vuoden ikäero oli suurimmalla osalla puolisoista (86 %) ja yli viiden vuoden ikäero noin kymmenesosalla puolisoista (14 %). Myös Rostin ja Litmalan (2006, 16) tutkimuksen mukaan alle viiden vuoden ikäero oli suurimmalla osalla puolisoista (68 %). Toiseksi yleisin ikäero oli 6–10 vuotta (21 %) ja noin kymmenesosalla oli yli kymmenen vuoden ikäero (11 %).

Molemmissa tutkimuksissa on tutkittu myös avioehtosopimuksen rekisteröineiden koulutusta ja ammattia. Rostin ja Litmalan (2006, 19) aineistosta selvisi 188 naisen ja 196 miehen sosioekonomiset taustat, vaikka kokonaisuudessaan otos käsitti 1 336 henkilöä. Näin ollen tuloksista ei voi tehdä suuria johtopäätöksiä, sillä tulokset käsittävät alle 29 prosenttia koko otoksesta (Rosti & Litmala 2006, 19).

Rostin ja Litmalan (2006, 19) tutkimustulosten mukaan yli 60 % naisista oli alempia tai ylempiä toimihenkilöitä. Naisista sekä työntekijöitä että eläkeläisiä oli noin 10 %. Yrittäjiä oli noin 5 % ja saman verran oli myös opiskelijoita. Kotona olevia oli noin 3 %. Miehistä puolestaan alempia tai ylempiä toimihenkilöitä oli yli 45 % ja työntekijöitä oli lähes 25 %. Yrittäjiä miehistä oli hieman yli 15 % ja eläkkeellä oli noin 12 %. Opiskelijoita oli vain noin 2 %, eikä yksikään miehistä ollut kotona esimerkiksi koti-isänä.

Myös Litmala (1998, 166–167) on tutkimuksessaan kiinnittänyt huomiota avioehtosopimuksen rekisteröineiden henkilöiden ammattiin ja koulutukseen. Tutkimuksessa on käytetty hyvin erilaista jaottelutapaa koulutus- ja ammattitaustoisista verrattuna Rostin ja Litmalan (2006) tutkimukseen. Näin ollen suora vertailu tutkimusten tulosten välillä ei ole mahdollista ottaen huomioon myös vuoden 2005 aineistosta saatujen tietojen vähäisyyden.

Kummassakin tarkastelun kohteena olevassa tutkimuksessa on lisäksi perehdytty siihen, ovatko puoliset laatineet avioehtosopimuksen itsenäisesti tai esimerkiksi lakimiesapua käyttäen. Vuosien 1994 ja 2005 aineistoista ilmeni, että noin 55 % avioehtosopimuksista oli tehty itsenäisesti. Sopimuksista noin 45 %:ssa oli käytetty esimerkiksi asianajajan, lakimiehen tai julkisen oikeusavustajan lainopillista apua. (Litmala 1998, 107; Rosti & Litmala 2006, 21.)

5.3 Pohdintaa tuloksista

Rekisteröityjen avioehtosopimusten määrä on pysynyt vuosina 2008–2013 määrällisesti lähes samana, eikä suuria muutoksia ole tapahtunut. Eniten avioehtosopimuksia oli rekisteröity vuonna 2008 ja vähiten avioehtosopimuksia rekisteröitiin puolestaan vuonna 2013. Parisuhteiden rekisteröinnissä oli kyseisellä aikavälillä tapahtunut melko huomattavaa kasvua, kun taas avioliittoja oli solmittu selkeästi aiempaa vähemmän. On kuitenkin huomioitava, että vaikka vuonna 2013 avioehtosopimuksia rekisteröitiin vähiten, oli vuoden 2013 suhdeluku silti tarkasteluaikavälin korkein.

Kuuden vuoden tarkasteluaikaväli on ajanjaksona lyhyt, joten tuloksista on vaikea määrittää sitä, miten avioehtojes yleisyys on kehittymässä. Toisaalta kuitenkin tulokset avioehtosopimusten määrästä olivat ennakko-odotuksiin nähden yllättävät. Kasvavien avioerotilastojen ja samalla myös avioehtosopimusten esiläolon olisi voinut olettaa näkyvän myös lyhyen aikavälin tilastoissa avioehtosopimusten määrien kasvuna. Avioliittojen solmimisen väheneminen oli puolestaan selkeästi nähtävillä myös vuosien 2008–2013 tilastoissa.

Tutkimusten perusteella yleisimmäksi sopimustyyppiä osoittautui molempinpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus. Sopimustyyppin yleisyys saattaa selittyä esimerkiksi sillä, että se on sopimustyypeistä yksinkertaisin ja selkein vaihtoehto. Myös puolisoitten, joilla on useamman vuoden ikäero tai toisella on eri kansalaisuus, keskuudessa niin sanotut totaalisopimukset ovat olleet yleisiä (Rosti & Litmala 2006, 29). Toispuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus on ollut harvinainen, mutta sitä on voitu käyttää esimerkiksi perintö- ja perintöverosuunnittelun apuna (Norri 2007, 41).

Vuoden 1994 tutkimustuloksia vuoteen 2005 verrattaessa on huomattavissa selkeää kasvua avio-oikeuden osittain poissulkevien avioehtosopimusten määrässä samalla kun totaalisopimusten määrä on laskenut. Osittaiset avioehtosopimukset ovat voineet tulla kysymykseen erityisesti silloin, kun on haluttu turvata perinnön pysyminen omassa suvussa. Toinen peruste saattaa olla toisen puolison yrittäjätausta, jolloin yritysomaisuus on haluttu jättää avio-oikeuden ulkopuolelle.

Osittaisissa avioehtosopimuksissa raja avio-oikeuden ulkopuolelle oli joissakin tapauksissa tehty myös aikaperusteisesti. Esimerkiksi vuoden 2005 aineistosta suurimmassa osassa aikaperusteisista avioehtosopimuksista avio-oikeuden ulkopuolelle oli rajattu ennen avioliittoa saatu tai hankittu omaisuus sekä tulevaisuudessa saatava omaisuus osittain. Toiseksi eniten aikaperusteisissa avioehtosopimuksissa oli avio-oikeuden ulkopuolelle suljettu ennen avioliittoa saatu tai hankittu omaisuus. Vähiten oli käytetty määräystä, jolla oli rajattu avio-oikeuden ulkopuolelle tulevaisuudessa saatava omaisuus. Tämä saattaa johtua siitä, että avioliitto koetaan niin sanotusti yhteiseksi hankkeeksi, minkä vuoksi avioliiton aikana saadun tai hankitun omaisuuden on haluttu pysyvän avio-oikeuden alaisena.

Vuonna 1994 alle 40-vuotiaiden osuus avioehtosopimuksen rekisteröineistä oli huomattavasti suurempi kuin vuonna 2005. Vastaavasti vuonna 2005 yli 40-vuotiaiden osuus oli huomattavasti suurempi verrattaessa vuoteen 1994. Tuloksista voikin olla nähtävissä se, että nykyisin avioliittoa solmitaan myöhemmällä iällä, jolloin tämä heijastuu myös tietoihin avioehtosopimusten rekisteröinnistä.

Ikäeron osalta on huomattavissa, että valtaosalla ikäero on ollut alle viisi vuotta. Vuoteen 2005 mennessä yli viiden vuoden ikäeron prosenttiosuus on kuitenkin kasvanut verrattuna vuoden 1994 tuloksiin.

Tutkimusaineistojen ikäjakaumat eivät poikkea siitä, mitä voisi olettaa. Suurin osa oli rekisteröinyt avioehtosopimuksen 30–39-vuotiaana. Kyseisessä iässä solmitaan oletettavasti paljon avioliittoja, jolloin avioehtosopimuksen tekeminen voi tulla ajankohtaiseksi. Tätä tukee Tilastokeskuksen (2014b) taulukko, jonka mukaan ensimmäisen avioliiton solmineiden keski-ikä on yleisesti ottaen noin 30–33 vuotta. Tutkimuksen perusteella oli myös yleistä, että avioehto oli rekisteröity 40–59-vuotiaiden ikäryhmässä. Syynä saattaa olla esimerkiksi vasta myöhemmällä iällä ensimmäisen avioliittonsa solmivat pariskunnat ja toistamiseen avioituvien joukko. Mikäli henkilöillä on aiemmista avioliitoista lapsia, voivat he toista avioliittoaan solmiessaan laatia avioehtosopimuksen turvatakseen omaisuutensa pysyvän omilla lapsillaan. Yli 60-vuotiaiden kohdalla mahdollisten avioliittojen solmimisen lisäksi tulos voi kertoa myös siitä, että aikaisemmin avioehtosopimuksensa rekisteröineet puoliset ovat muuttaneet aiempaa avioehtosopimustaan tai palauttaneet avio-oikeuden tekemällä uuden sopimuksen.

Tutkimusten perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä siitä, että avioehtosopimuksen rekisteröivät henkilöt olisivat esimerkiksi pääasiassa korkeakoulutettuja. Vanhemmassa tutkimuksessa avioehtonsa rekisteröineiden parien haastatellut eivät myöskään suoraan osoittaneet, että esimerkiksi puolisoiden korkealla varallisuustasolla olisi ollut selkeästi vaikutusta avioehtosopimuksen solmimiseen. (Litmala 1998, 149–150, 169.) Naisten ja miesten väliset erot eivät puolestaan ole olleet tuloksissa kovin suuria ja erojen taustalla on oletettavasti monia syitä. Mikäli samanlainen tutkimus toteutettaisiin uudestaan esimerkiksi vuonna 2014 rekisteröidyistä avioehtosopimuksista, voisi pohtia, onko ylipääntään tarkoituksenmukaista erotella naisten ja miesten tuloksia erikseen. Lisäksi tulosten jaottelutapaa voisi olla tässä yhteydessä aiheellista päivittää ja selkeyttää.

Tutkimusten tuloksissa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta asiantuntija-avun käytön suhteen. On yllättävää, että yli puolet sopimuksista tehtiin ilman

lainopillista apua. Avioehtosopimus on tarkoin säännelty asiakirja, jonka pätevyys edellyttää muotovaatimusten täyttymistä. Lisäksi on otettava huomioon, että maistraatti ei tutki avioehdon pätevyyttä rekisteröinnin yhteydessä. Tämän johdosta olisi voinut olettaa, että puoliset halusivat varmistaa asiakirjan sisällön ja muotovaatimusten oikeellisuuden lainopillisesti kouluttautuneen asiantuntijasta hyödyntäen. Saattaa olla, että puoliset haluavat tehdä avioehtosopimuksensa itse säästääkseen asiakirjan laatimiskustannuksissa. Kynnystä tehdä sopimus itse madaltaa mahdollisesti se, että esimerkiksi internetissä on saatavilla runsaasti tietoa avioehtosopimuksista ja niiden muotovaatimuksista. Lisäksi puoliset voivat käyttää apunaan saatavilla olevia malliasiakirjoja, mikäli heillä on selkeä kuva siitä, mitä haluavat sopimuksella saavuttaa.

Kaiken kaikkiaan avioehtosopimuksen laatiminen ei ole enää harvinaista. Yleistymisen taustalla on nykyinen jo vuodesta 1930 voimassa ollut avioliittolaki, jossa avioehtosopimuksia koskevaa sääntelyä helpotettiin. Samalla yleistymistä voi selittää muun muassa se, että nyky-yhteiskunta on muuttunut hyvin paljon verrattuna esimerkiksi lain voimaantulon, 1930-luvun, Suomeen. Aikaisemmin avioliitot kestivät puolisoitten eliniän, ja tyypillisesti mies huolehti perheen toimeentulosta, kun taas vaimo pysyi kotona huolehtimassa lapsista. Nykyään puolestaan on yleistä, että molemmat puolisoista käyvät töissä kartuttamassa omaisuuttaan. Avioliiton solmimisen taustalla on oletettavasti edelleen ajatus sitoutumisesta eliniäksi, mutta kasvavat avioerotilastot osoittavat, että tämä ei enää läheskään aina toteudu käytännössä. Samalla avioliittoja solmitaan nykyisin vanhemmalla iällä, jolloin puoliset ovat ehtineet ansaita työelämässä ja omaisuuserot voivat olla puolisoitten välillä huomattavatkin. Lisäksi erilaiset uusiperheet ovat nykypäivänä erittäin yleisiä, kuten myös se, että esimerkiksi toinen tai molemmat puolisoista ovat yrittäjiä. Muun muassa tällaisten asioiden vaikuttaessa poikkeaminen avioliittolain mukaisesta avio-oikeudesta on voinut olla puolisoitten näkemyksen mukaan tarkoituksenmukaista. Kaiken kaikkiaan avioehtosopimuksen laatimiseen vaikuttaa kuitenkin moni asia, joten edellä mainitut seikat voivat olla esimerkiksi vain osasyitä avioehtosopimuksen laatimisen taustalla. (Litmala 1998, 89–90, 180–182; Litmala 2002, 8; Rosti & Litmala 2006,12.)

Vaikka avioehtosopimukset ovat yleistyneet, on huomion arvoista, että edelleen valtaosa pitäytyy avioliittolain lähtökohdassa eli omaisuuden puolittamisperiaatteeseen perustuvassa järjestelmässä. Tämän voidaan ajatella johtuvan siitä, että suuri osa pitää edelleen avioliittolain lähtökohtaa toimivana ratkaisuna. Toisaalta taas moni avioliiton solmiva henkilö ei välttämättä pohdi avioliiton varallisuusosoikeudellisia vaikutuksia. Näin ollen osa henkilöistä jättäytyy oletettavasti avioliittolain lähtökohdan varaan ilman asian varsinaista tiedostamista. Keskustelua onkin käyty siitä, vaatisiko nykyinen avioliittolaki päivitystä vai onko voimassa oleva laki toimiva myös nyky-yhteiskunnassa. (Rosti & Litmala 2006, 10–12.)

6 YHTEENVETO

Idea opinnäytetyöstämme heräsi perhe- ja jäämistöoikeutta käsittelevällä kurssilla. Asenteemme avioehtosopimuksia kohtaan ennen kurssia oli kielteinen. Tunteella ajateltuna vaikutti, että avioehtosopimus halutaan tehdä olettamuksella avioerosta. Kurssilla tarkastelimme esimerkkien avulla, miten puolisoiden välinen aviovarallisuusosoikeudellinen suhde puretaan. Tämän kautta avio-oikeuden ja avioehtosopimusten käytännön vaikutukset konkretisoituivat, jolloin ymmärsimme avioehtosopimusten monimuotoisuuden sekä tarpeellisuuden. Työmme taustalla oli pyrkimys osoittaa tämä monimuotoisuus ja tarpeellisuus myös muille ja oppia samalla itse lisää aiheesta. Halusimme esitellä avioliittolain ja erityisesti avio-oikeuden lähtökohdat sekä avioehtojes tarjoamat vaihtoehdot. Toiveenamme oli, että työmme avulla esimerkiksi avioliittoon aiko-va pariskunta voisi pohtia, onko avioliittolain lähtökohta omalla kohdalla toimiva ratkaisu vai olisiko avioehtosopimus harkitsemisen arvoinen vaihtoehto.

Avio-oikeus ja avioehtosopimukset

Avioliittolain mukainen puolisojen avio-oikeus toistensa omaisuuteen on aviovarallisuusosoikeudellisesti merkittävä oikeus. Avio-oikeus ei kuitenkaan vaikuta puolisoihin millään tavalla avioliiton aikana, jolloin sen varsinaista merkitystä ei välttämättä tule ajatelleeksi. Avioliiton aikana puolisojen välillä vallitsee edelleen omaisuuksien erillisyyden periaate, kuten ennen avioliittoakin.

Kun avioliitto päättyy esimerkiksi avioeron myötä, voi avio-oikeuden konkreettinen vaikutus tulla yllätyksenä. Liiton päättyessä avioeron tai toisen puolison kuoleman johdosta puolisojen omaisuudet lasketaan osituksessa yhteen ja molemmat osapuolet saavat puolet yhteenlasketusta omaisuudesta. Jos toisen puolison omaisuuden arvo on suurempi kuin puolet yhteenlasketusta omaisuudesta, tulee tämän puolison maksaa tasinkoa toiselle niin, että osituksen jälkeen kummankin omaisuuden arvo on yhtä suuri. Avioehtosopimuksen avulla puoliso-voivat kuitenkin sopia avio-oikeuden lähtökohdasta toisin. Avioehtosopimusta laatiessa tulee ottaa huomioon asiakirjalle asetetut tarkat muotovaati-

mukset. Asiakirjan laatimisessa kannattaakin olla huolellinen, koska maistraatti ei tutki sopimuksen pätevyyttä rekisteröinnin yhteydessä. Sopimuksen pätevyys selviää vasta avioliiton päätyttyä toimitettavassa osituksessa tai erottelussa, sillä mahdolliseen virheeseen ei voi vedota ennen avioeron vireille tuloa tai toisen puolison kuolemaa. Tämän johdosta olisikin hyvä harkita asiantuntijan avun käyttämistä avioehtosopimuksen laatimisessa. Kun puoliset ovat tehneet avioehtosopimuksen, avioliiton päättyessä avio-oikeuden ulkopuoliselle omaisuudelle toimitetaan erottelu. Jos puolisoilla on lisäksi avio-oikeuden alaista omaisuutta, sille toimitetaan ositus.

Osituksen ja erottelun lopputulos ei ole kaikissa tapauksissa lopullinen, vaan avioliittolain 103 b § mahdollistaa sovittelun tietyissä tapauksissa. Osituksen sovittelu voi tulla kyseeseen, jos osituksen lopputulos olisi kohtuuton tai toinen osapuoli saisi osituksen seurauksena perusteetonta taloudellista hyötyä. Tällöin sovittelua harkitessa otetaan huomioon muun muassa avioliiton kestoaika. Myös avioehtosopimuksen perusteella tehtyä erottelua on mahdollista sovitella. Erottelun sovittelu on mahdollista samoilla edellytyksillä kuin osituksessa, mutta käytännössä erottelun sovittelu vaatii huomattavasti vahvemmat perusteet kuin osituksen sovittelu.

Osituksen sovittelun mahdollisuus on voitu nähdä tarpeelliseksi, koska ei voida esimerkiksi olettaa, että kaikki puoliset ovat avioliiton solmiessaan olleet tietoisia avio-oikeuden konkreettisista vaikutuksista. Voidaan puolestaan olettaa, että avioehtosopimuksen tehneet ovat tutustuneet avio-oikeuteen ja ovat tietoisempia sen vaikutuksista. Näin ollen onkin ymmärrettävää, miksi erottelun sovittelulla on tiukemmat vaatimukset. Avioehtosopimukseen pätee myös oikeustoimilaki, jonka yksi lähtökohta on, että sopimukset on pidettävä. Tämän johdosta osapuolien tulisi miettiä sopimuksen konkreettisia oikeusvaikutuksia jo ennen sopimuksen allekirjoittamista. Avioehtosopimuksia on myös mahdollista muuttaa, joten sovittelutarve on mahdollista välttää asioiden ennakkoinnilla. Toisaalta on mahdollista, että sopimuksen muuttaminen ei ole käytännössä niin yksinkertaista, jos esimerkiksi toinen osapuoli ei ole sopimuksen muuttamistarpeesta samaa mieltä. Voi myös olla, että puoliset eivät ole ymmärtäneet avioehtosopi-

muksen johtavan niin kohtuuttomaan lopputulokseen, että se olisi osattu huomioida avioehtosopimusta laatiessa.

Avioehtosopimusten yleisyyden kehitys

Avioehtosopimuksiin liittyvien tilastojen ja aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan huomata, että useimmissa tapauksissa aviopuolisot eivät laadi avioehtosopimusta, vaan pitäytyvät edelleen avioliittolain lähtökohdassa. Tämän lähtökohdan mukaan puolisoilla on avio-oikeus kaikkeen toistensa omistamaan omaisuuteen, kuitenkin niin, että avio-oikeus konkretisoituu vasta avioliiton päätyttyä. Tulos saattaa kertoa siitä, että nykyisin voimassa olevaa, jo 1930-luvulla voimaan tullutta, avioliittolakia pidetään myös nyky-yhteiskunnassa ainakin tältä osin toimivana. Toisaalta oletama voidaan kyseenalaistaa ainakin osittain, koska kaikki pariskunnat eivät välttämättä ole täysin tietoisia valinnastaan jäädä avioliittolain puolittamisperiaatteen varaan avioliiton päättyessä. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna solmittujen avioliittojen määrä on myös laskenut. Näin ollen voidaan pohtia myös sitä, onko avioliittolain ulkopuolelle jääminen ollut harkittu valinta esimerkiksi avioliiton oikeudellisista vaikutuksista johtuen. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin, koetaanko avioliittolaki sellaiseksi, että sitä tulisi muuttaa nykypäivään sopivammaksi.

Vaikka avioehtosopimuksen laatii edelleen vähemmistö aviopuolisoista, on huomion arvoista, että avioehtosopimusten rekisteröintien määrä on yleistynyt koko nykyisen avioliittolain voimassaoloajan. Samalla avioerojen määrä on noussut. Mahdollisesti avioerojen yleistymisen myötä aviopuolisot ovat alkaneet tiedostaa, että asiat eivät välttämättä aina mene kuten olisi toivottu, vaikka avioitumista pidettäisiinkin elinikäisen sitoutumisen osoituksena. Toisaalta myös tietoisuus avioehtosopimuksien mahdollisuuksista on voinut kasvaa, mikä on heijastunut rekisteröintien määrään. Avioehtosopimuksen avulla tilanteisiin voidaan haluta varautua ennalta. Avioehtosopimusta ei myöskään välttämättä tehdä pelkästään mahdollisen avioeron vuoksi, vaan myös siksi, että avioliitto voi päättyä toisen puolison kuolemaan. Avioehtosopimus voikin toimia myös esimerkiksi yhtenä perintösuunnittelun menetelmänä.

Vuosien 2008–2013 aikana rekisteröityjen avioehtosopimusten määrät, sekä myös avioehtosopimusten määrät suhteutettuina rekisteröityjen parisuhteiden ja solmittujen avioliittojen määrään, ovat pysyneet melko samalla tasolla. Rekisteröityjen avioehtosopimusten määrien tasaisuus aikavälillä oli toisaalta yllättävä tulos ottaen huomioon esimerkiksi avioerotilastojen esillä olemisen viime vuosien aikana. Tämän olisi voinut olettaa heijastuvan avioehtosopimusten määriin, kun samalla avioehtosopimukset ovat aiheena olleet yhä enemmän esillä. Toisaalta tarkasteluaikaväli 2008–2013 on lyhyt. Koko maan tasolla tarkasteltuna mahdolliset konkreettiset muutokset eivät yleisesti ottaen tapahdu hetkessä. Tämän johdosta johtopäätöksiä avioehtosopimusten yleisyyden kehityksen suunnasta ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista tehdä kuuden vuoden ajanjakson perusteella, vaan pidemmällä aikavälillä kokonaisuutena tarkastellen.

Koko Suomen tasolla ei ole tehty lähivuosina yhtä laajaa tutkimusta kuin Rostin ja Litmalan (2006) tutkimus vuonna 2005 rekisteröidyistä avioehtosopimuksista. Olisikin mielenkiintoista tietää, millaiset tulokset olisivat, jos tutkimuksen kohteena olisivat vuonna 2014 rekisteröidyt avioehtosopimukset. Aikaisempien tutkimusten perusteella voitiin huomata, että avioehtosopimus oli yleisimmin rekisteröity 30–39-vuotiaana. Tuloksien taustalla ovat esimerkiksi tilastot ensimmäisen avioliiton solmimisen ajoittumisesta henkilöiden iän mukaan. Tuloksista oli huomattavissa myös, että avioehtosopimuksen rekisteröiminen ajoittuu yhä enemmän myöhemmälle iälle, kun taas aikaisemmin avioehtosopimuksen rekisteröinnin painopiste on ollut alle 40-vuotiaiden ryhmässä. Tuloksien selkeä muutos voi selittyä sillä, että ensimmäinen avioliitto solmitaan nykyisin vanhempana kuin ennen, ja henkilöt voivat elämänsä aikana solmia useamman avioliiton, jolloin toinen avioliitto voi ajoittua esimerkiksi yli 40 vuoden ikään.

Avioehtosopimuksen avulla puoliset voivat poistaa avio-oikeuden kokonaan tai rajoittaa sen laajuutta. Puolisoiden tulee lisäksi päättää, koskeeko avio-oikeuden ulkopuolelle rajaus molempia puolisoja tai vain toista puolisoista. Sopimustyypeistä yleisimmäksi aikaisemmissa tutkimuksissa osoittautui molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus. Sopimustyyppi on vaihtoeh-

doista jyrkin ja siksi toisaalta myös yllättävä valinta. Toisaalta sopimustyyppinä kyseinen avioehtosopimus on yksinkertaisin ja selkein vaihtoehto, mikä saattaa selittää yleisyyttä. Nähtävissä on myös, että osittain poissulkevien avioehtosopimusten määrä on alkanut kasvaa suhteessa molemminpuolisesti täysin poissulkeviin avioehtosopimuksiin. Osittain poissulkevalla avioehtosopimuksella avio-oikeuden ulkopuolelle voidaan haluta rajata esimerkiksi ennen avioliittoa saatu tai hankittu omaisuus tai tulevaisuudessa saatava perintö.

Puolisoiden suuret varallisuuserot, perinnöt, yrittäjäyys ja uudelleen avioituminen ovat esimerkkitekijöitä, joilla voi olla vaikutusta avioehtosopimuksen solmimiseen. Tällaisten tekijöiden kohdalla avioehtosopimuksen laatimista voisi myös olla hyödyllistä ainakin harkita. Kaiken kaikkiaan avioehtosopimuksen laatimisen taustalla ovat kuitenkin monenlaiset syyt. Tämän johdosta ulkopuolisen näkökulmasta ei välttämättä aina löydy selitystä sille, miksi puolisot ovat päätyneet laatimaan ja rekisteröimään avioehtosopimuksen. Päätös avioehtosopimuksen laatimisesta on monen vaikuttavan tekijän summa ja tärkeintä on, että puolisot ovat kohdallaan katsoneet sen tarkoituksenmukaiseksi.

LÄHTEET

Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus oikeus. Helsinki: Talentum.

Avoliittolaki 13.6.1929/234.

Avomaa, P. 2008. Eroajan ABC. Jyväskylä: Minerva.

Gottberg, E. 2013. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:133. Seitsemäs, ajantasaistettu painos. Turku: Turun yliopisto.

Kauppalaki 27.3.1987/355.

KKO:1956-I-4.

KKO:1956-II-62.

KKO 28.2.2000/27.

KKO 24.10.2000/100.

Kolehmainen, A. & Rabinä, T. 2012. Jäämistösunnittelu. Helsinki: Talentum.

Kontturi, H. 2011. Saisiko olla yksi testamentti? Helsinki: Tammi.

Kontturi, H. 2012. Perinnönjako. Opuslex. Suomen kattavin itsenäisten asianajotoimistojen verkosto. Viitattu 18.3.2014 <http://opuslex.fi/perinnonjako/>.

Korpi, T. 2011. "Vaimolla ei ole oikeutta miehen omistamiin moottoriajoneuvoihin ja nautaeläimiin". Empiirinen tutkimus avioehtosopimusten muotovaatimuksista, rekisteröinnistä ja sopimusosapuolista. Pro gradu –tutkielma. Oikeustieteiden laitos, siviilioikeus. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 10.3.2014 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110105/urn_nbn_fi_uef-20110105.pdf.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950.

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228.

Litmala, M. 1998. Avioehtosopimus ja taloudellinen turvallisuus. Tutkimus avioehtosopimuksen solmimiseen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: WSOY.

Litmala, M. 2002. Lakiopas avioeroon. Helsinki: WSOY lakitieto.

Lehtiranta-Räty, M. 2013. Avioehto ja sen monet mahdollisuudet. Viitattu 4.8.2014 www.kantapankki.fi/2013/04/avioehto-ja-sen-monet-mahdollisuudet/.

Maistraatti 2014a. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen. Vanhemman tehtävät lapsensa edunvalvojana. Viitattu 11.4.2014 <http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Alaikaisen%20lapsen%20omaisuuden%20hoitaminen.pdf?epslanguage=fi>.

Maistraatti 2014b. Avioehtosopimus. Viitattu 6.3.2014 <http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/avioehtosopimus/>.

Maistraatti 2014c. Muut rekisteröinnit. Viitattu 28.3.2014 http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/muut_rekisteroinnit/.

Maistraatti 2014d. Parisuhteen rekisteröinti. Viitattu 10.10.2014 http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/vihkiminen_ ja _parisuhteen_rekisterointi/parisuhteen_rekisterointi1/.

Mikkola, T. 2010. Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.

Norri, M. 2007. Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja. Viides, uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Oikeusministeriö 2014. Avioliittolaki. Puolisoiden omaisuuden jako. Viitattu 6.3.2014 <http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/avioliittolaki/puolisoidenomaisuudenjako.html>.

OP-Pohjola-ryhmä 2014. Kuolinpesän osakkaille. Viitattu 11.4.2014 <https://www.op.fi/media/liitteet?cid=151610015&srcpl=3>.

Perintökaari PK 5.2.1965/40.

Rosti, H. & Litmala, M. 2006. Avioehtosopimukset ja osituksen moitteet. Avioliittolain varallisuussäännösten toimivuuden tarkastelua I. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 223. Viitattu 6.3.2014 http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/udQiOushr/223_Rosti_Litmala_2006.pdf.

Svahn, S. 2012a. Avioehdon pätemättömyys osa 1/4. Yleistä. Blogikirjoitus. Viitattu 10.3.2014 <http://sannasvahn.wordpress.com/2012/05/23/avioehdon-patemattomyys-yleista-osa-14/>.

Svahn, S. 2012b. Avioehdon pätemättömyys osa 2/4. Vilpillinen mieli. Blogikirjoitus. Viitattu 10.3.2014 <http://sannasvahn.wordpress.com/2012/05/24/avioehdon-patemattomyys-vilpillinen-mieli-24/>.

Svahn, S. 2012c. Avioehdon pätemättömyys osa 3/4. Muotovaatimukset. Blogikirjoitus. Viitattu 10.3.2014 <http://sannasvahn.wordpress.com/2012/05/25/avioehdon-patemattomyys-osa-34-muotovaatimukset/>.

Svahn, S. 2012d. Avioehdon pätemättömyys osa 4/4. Sopimuksen ehdot. Blogikirjoitus. Viitattu 27.10.2014 <http://sannasvahn.wordpress.com/2012/05/28/avioehdon-patemattomyys-osa-44-sopimuksen-ehdot/>.

Svahn, S. 2013. Avioehtosopimuksen pätemättömyys – kuka ratkaisee ja missä vaiheessa? Blogikirjoitus. Viitattu 12.3.2014 <http://sannasvahn.wordpress.com/2013/02/05/avioehtosopimuksen-patemattomyys-kuka-ratkaisee-ja-koska/>.

Tilastokeskus 2014a. Solmittuja avioliittoja selvästi vähemmän, avioeroja hieman enemmän. Viitattu 9.10.2014 http://www.stat.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html.

Tilastokeskus 2014b. Solmittuja avioliittoja selvästi vähemmän, avioeroja hieman enemmän. Viitattu 13.10.2014 http://www.stat.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html.

Väestöliitto 2014. Avioero ja yhteiselämän lopettaminen. Viitattu 3.4.2014 http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio- ja _avoliiton_lakitieto/avioero

Molemminpuolinen täysin poissulkeva avioehtosopimus.

AVIOEHTOSOPIMUS

Me allekirjoittaneet aviopuolisot määräämme, ettei kummallakaan meistä ole avio-oikeutta mihinkään toisen omaisuuteen eikä niiden tuottoon.

Turussa 12. toukokuuta 2001

Tiina Koskela

Matti Koskela

Tiina Koskela
(050878-650S)
Kokki, Turku

Matti Koskela
(221076-2254)
Sähköasentaja, Turku

Todistavat

Vilma Vuorinen

Tuija Terho

Vilma Vuorinen
Kiinteistönvälittäjä, Lieto

Tuija Terho
Pankkivirkailija, Rusko

Toispuolinen täysin poissulkeva avioehto.

AVIOEHTOSOPIMUS

Me allekirjoittaneet kihlakumppanit määräämme, ettei Saara Hämäläinen saa avio-oikeutta mihinkään Tuomo Tuomisen omaisuuteen eikä sen tuottoon.

Helsingissä 1. heinäkuuta 2010

Saara Hämäläinen

Tuomo Tuominen

Saara Hämäläinen
(111184-554H)
Opettaja, Helsinki

Tuomo Tuominen
(030986-845M)
Opiskelija, Helsinki

Todistavat

Pirkko Leino

Pentti Leino

Pirkko Leino
Perhepäivähoitaja, Espoo

Pentti Leino
Sijoitusneuvoja, Espoo

Molemminpuolinen osittain poissulkeva avioehto.

AVIOEHTOSOPIMUS

Me allekirjoittaneet aviopuolisot määräämme, ettei kummallakaan meistä ole avio-oikeutta sellaiseen omaisuuteen, jonka toinen meistä on saanut tai tulee saamaan perintönä, testamentilla tai lahjana. Avio-oikeutta ei myöskään ole tällaisen omaisuuden tuottoon.

Saarijärvellä 23. marraskuuta 1996

Piia Mäkinen

Kalle Mäkinen

Piia Mäkinen
(241272-204A)
Lähihoitaja, Saarijärvi

Kalle Mäkinen
(151070-335L)
Kirjanpitäjä, Saarijärvi

Todistavat

Hannele Rahikka

Tatu Nieminen

Hannele Rahikka
Myyjä, Ähtäri

Tatu Nieminen
Maanviljelijä, Karstula

Toispuolinen osittain poissulkeva avioehto.

AVIOEHTOSOPIMUS

Me allekirjoittaneet aviopuolisot määräämme, ettei Arttu Leinolle ole avio-oikeutta Sanna Leinon yritysvarallisuuteen eikä sen tuottoon.

Seinäjoella 1. joulukuuta 1999

Sanna Leino

Arttu Leino

Sanna Leino

Arttu Leino

(040961-184K)

(191259-255P)

Yrittäjä, Seinäjoki

Isännöitsijä, Seinäjoki

Todistavat

Elisa Järvi

Joel Järvi

Elisa Järvi

Joel Järvi

Siivooja, Seinäjoki

Nuohooja, Seinäjoki

Avioehtosopimus, jossa eri määräykset kuoleman ja avioeron osalta.

AVIOEHTOSOPIMUS

Me allekirjoittaneet kihlakumppanit määräämme, ettei kumpikaan meistä saa avio-oikeutta mihinkään toisen omaisuuteen, jos liittomme päättyy avioeroon. Jos avioliittomme päättyy toisen kuolemaan, avio-oikeus on voimassa avioliittolain mukaan.

Lappeenrannassa 28. maaliskuuta 2013

Kirsi Lindström

Akseli Aaltonen

Kirsi Lindström
(020290-146S)
Apteekkari, Lappeenranta

Akseli Aaltonen
(180989-301R)
Sisustussuunnittelija, Lappeenranta

Todistavat

Eemeli Ojanen

Mika Eskelinen

Eemeli Ojanen
Hammaslääkäri, Imatra

Mika Eskelinen
Muurari, Imatra

Avioehtosopimus, jolla avio-oikeus palautetaan.

AVIOEHTOSOPIMUS

Kumoamme aikaisemman avioehtosopimuksemme ja määräämme, että kummallakin on avio-oikeus toisen omaisuuteen avioliittolain mukaan.

Rovaniemellä 3. marraskuuta 2010

Pines Pasanen

Veli Pasanen

lines Pasanen

Henri Pasanen

(040676-266D)

(091278-133F)

Floristi, Rovaniemi

Kirvesmies, Rovaniemi

Todistavat

Matilda Hongisto

Veli Hongisto

Matilda Hongisto

Veli Hongisto

Pappi ,Kittilä

Suutari, Kittilä